

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О.М. БЕКЕТОВА

БЕЛЯВЦЕВА ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 353:332.1

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ
УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Димченко Олена Володимирівна,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, завідувач кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Заблудська Інна Володимирівна,
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, завідувач відділу проблем міжрегіонального співробітництва;

доктор економічних наук, професор
Проскура Володимир Федорович,
Мукачівський державний університет, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами;

доктор економічних наук, професор
Аверкина Марина Федорівна,
Національний університет «Острозька академія», професор кафедри економіко-математичного моделювання та інформаційних технологій.

Захист відбудеться «20» грудня 2019 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.089.01 у Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17 та на сайті <http://radaecon.kname.edu.ua>

Автореферат розісланий «20» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Шаповал

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток регіонів України, як соціально-економічних систем характеризується нестабільністю та низькими темпами економічного зростання, що пояснюється нераціональним використанням фінансових та матеріальних ресурсів, низькою якістю систем управління на регіональному рівні, незадовільними умовами для залучення інвестицій та іншими негативними факторами, що значною мірою ускладнюють розробку та впровадження інвестиційних проектів та негативно позначаються на результатах функціонування національної економіки в цілому.

Кардинальних змін такої ситуації можливо досягти лише за умов переорієнтації регіональної економіки на досягнення стратегічних цілей через розробку та впровадження інноваційних проектів та удосконалення системи управління регіональним розвитком, з врахуванням необхідності фінансового, матеріального, інформаційного та інтелектуального забезпечення такого розвитку.

Покращити ситуацію в країні рекомендується шляхом об'єднання зусиль державної влади, бізнесу, громадських організацій та населення із застосуванням принципів саморозвитку і самоуправління.

В процесі удосконалення системи регіонального управління, внутрішня інтеграція і синергія зусиль народу і влади є найбільш проблемним питанням. А тому, на перший план виходить проблема розробки та обґрунтування оновлених засад теорії і методології інноваційного підприємництва, що дозволяє якісно і своєчасно вирішувати актуальні проблеми забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів України.

Для вирішення завдань інноваційного регіонального розвитку є всі можливості: власні ресурси, основні засоби, людський капітал, регіональні органи влади і системи самоврядування. Існуюче законодавство щодо розвитку місцевого самоврядування дає можливість розробити реальні плани створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та активно впроваджувати сучасні інституційні моделі і заходи щодо реалізації в регіонах освітньої, медичної, інфраструктурної, пенсійної та інших реформ. Але реформаційний процес проходить в складних умовах, що приводить до усвідомлення необхідності теоретико-методологічного обґрунтування та практичного впровадження нових підходів до теорії та практики регіонального управління, що базується на засадах інноваційного розвитку.

Викладене вище дає вагомі підстави вважати наукову проблематику, спрямовану на кардинальне оновлення існуючої теоретико-методологічної бази та систем управління регіональним інноваційним розвитком, вкрай актуальною і такою, що потребує детального дослідження. Усе це й обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Стан наукової розробки проблеми. Проблемами економічного розвитку і управління інноваційними процесами займалися такі зарубіжні вчені, як: Д. Бьюкенен, П. Друкер, І. Ізард, Р. Гардін, Д. Куїнн, Ч. Лендрі, Г. Рузавін та ін.

Тема управління інноваційним розвитком регіонів достатньо висвітлена в наукових роботах таких дослідників як: Ансофф І., Мейло Е., Кастельс М., Котлер Ф., Сакс Д., Саати Т., Портер М., Шумпетер Й., Хакен Г., Янг С. та ін. Регіональні питання, конкурентну політику, методологію економічних досліджень, галузеві напрямки розвитку досліджували: Амоша О.І., Антонюк Л.Л., Балацький О.Ф., Білоус В.С., Бубенко П.Т., Геєць В.М., Гаврилишин Б.Д., Горбатов В.М., Долішній Б.М., Димченко О.В., Іванов Ю.Б., Карлова О.О., Кизим М.О., Ковальська Л.Л., Мазур А.Т., Маліцький Б.А., Матюшенко І.Ю., Мочерний С.В., Мельник Л.Г., Опря А.Т., Орехов А.М., Пахомов Ю.Н., Полтерович В.М., Проскура В.Ф., Соловійов М.П., Степаненко С.В., Ткаченко В.А., Чухно А.А., Шаблій О., Шевченко О.І. та ін.

Значний внесок в методологію дослідження управління розвитком внесли вітчизняні вчені: Анцупов А.Я., Бабаєв В.М., Врублевський О.С., Герасимчук З.В., Гриценко А., Заблодська І.В., Заболоцький Б., Карий О., Ліба Н.С., Мельничук Л., Райко Д.В., Чужиков В.І. та ін.

Дослідження проблем проведення адміністративно-територіальної реформи державної регіональної політики, становлення місцевого самоврядування, державної підтримки та бюджетного регулювання регіонів, а також інвестиційно-інноваційного розвитку присвятили свої наукові роботи: Аверкіна М.Ф., Білоус О.Г., Бородін Є., Васильєв О.В., Ганущак Ю., Дунаєв І., Кондратенко Н.О., Куценко Т.Ф., Момот Т.В., Писаревський І.М., Решетило В.П., Родченко В.Б., Ткачук А. та ін.

Разом з тим, проблеми удосконалення регіонального управління з урахуванням необхідності забезпечення інноваційного розвитку залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження з використанням сучасних наукових методів.

У дисертаційному дослідженні регіон розглядається як складна соціально-економічна система з такими основними характеристиками як нелінійність, вразливість, рефлексія, непрогнозованість. Ефективність системи управління регіоном залежить переважно від якості процесу управління людьми, врахування їх потреб, застосування їх знань, вмінь, практичних навичок, тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст і напрямок досліджень, що виконані в дисертаційній роботі, спрямований на прогнозно-аналітичне обґрунтування середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня на період до 2021 року, що визначені Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Дисертаційна робота виконана в межах тематики науково-дослідних робіт кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова та відповідає державним бюджетним темам: «Формування організаційно-економічного механізму управління бюджетуванням об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації» (2019 р., етап 1, номер державної реєстрації

0119U001073) – автором запропоновано інструменти організаційно-економічного механізму управління бюджетуванням ОТГ у контексті факторів впливу на потенціал бюджетної спроможності ОТГ з використанням партисипативного методу розробки перспектив та сценарного підходу до стратегічного планування; «Підприємництво як стратегічний фактор розвитку бізнес-середовища регіону» (2018 р., етап 3, номер державної реєстрації 0116U005497) – автором виконано експертне дослідження стану ОТГ на прикладі Харківської області, проблем їх розвитку і динаміки економічних показників і запропоновано механізми для розвитку бізнес-середовища. «Управління комунікаціями в сфері публічного адміністрування» (госпдоговір на виконання науково-дослідної роботи № 3085/19) – автором запропоновано систему зв'язків між структурами регіональної влади та основи побудови інформаційно-комунікаційної бази регіонального управління. НДР «Розробка інструментарію реалізації стратегії розумної спеціалізації Харківського регіону» (державний реєстраційний номер 0118U002040, 2018р), результати роботи розглянуто Вченою Радою ННІ «Каразінська школа бізнесу», протокол №11, від 13.12.2018 р. – автором визначено концептуальні основи smart-спеціалізації в аспекті організації економічної діяльності для ОТГ.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування наукових положень і розробка практичних рекомендацій щодо управління інноваційним розвитком регіону.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вивчення і розв'язання таких завдань:

- узагальнити та визначити особливості реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на регіональному рівні;
- уточнити сутнісний зміст термінологічних визначень за темою дослідження та розкрити особливості системи управління регіональним розвитком;
- обґрунтувати авторський методологічний підхід щодо дослідження і формування концептуальних основ інноваційного розвитку регіону;
- розкрити зв'язок процесу децентралізації влади з процесом інноваційного регіонального розвитку;
- узагальнити світовий і вітчизняний досвід забезпечення конкурентоспроможності регіонів;
- дослідити основні тенденції інноваційного розвитку з виявленням позитивних та негативних тенденцій такого розвитку;
- визначити умови і особливості створення ОТГ на регіональному рівні, розкрити протиріччя цього процесу;
- розробити інструментарій та провести експертне оцінювання практики створення і перспектив розвитку ОТГ;
- проаналізувати особливості фінансування і бюджетного забезпечення діяльності ОТГ;
- визначити актуальний стан виконання управлінських функцій органами державної регіональної влади;

- дослідити стратегії розвитку ОТГ на прикладі Харківської області;
- розробити адаптивні механізми функціонування управлінських територіальних структур;
- здійснити наукове обґрунтування концепції укрупнення районів на прикладі Харківської області;
- визначити інструментарій забезпечення реалізації регіональної регуляторної політики з урахуванням прогнозу економічного і соціального розвитку регіону.

Об'єктом дослідження є процес управління інноваційним розвитком регіону.

Предмет дослідження – теоретико-методологічне забезпечення і методично-практичні рекомендації по вдосконаленню системи управління регіональним інноваційним розвитком.

Методологія і методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження виступають фундаментальні положення економічної теорії, теорії державного регулювання та дерегулювання, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених щодо управління інноваційним розвитком регіонів. В роботі використовувалися такі методи наукового дослідження: системно-діалектичний підхід – для детермінації гіпотез, визначення напрямків проблемного поля, оцінки результатів дослідження; узагальнення і порівняльного аналізу – для формування стратегії управління регіональним розвитком, кластерного групування базових характеристик понятійного апарату досліджуваної теми; експертно-соціологічного оцінювання – для перевірки поставлених гіпотез та оцінки фахівцями та громадою реформаційного процесу; логіко-структурного і графічного моделювання – для ілюстрації сутності явищ, зв'язків між елементами системи, масштабу і напрямків змін в регіоні – при розробці організаційно-інформаційного забезпечення; стратегічного і ситуативного моделювання – при вирішенні завдань розвитку регіонів та об'єднаних територіальних громад; картографічний – для проектування укрупнених районів області; основ конфліктології – для аналізу причин виникнення конфліктів на регіональному рівні, розгляду протиріч та технологій їх вирішення; програмно-проектного та інжинірингового підходу – для деталізації планів, розробок і програм розвитку регіонів та ОТГ; структурного моделювання – для оцінки впливу факторів та обґрунтування завдань відповіді системи на цей вплив; інституційного підходу – для розгляду взаємозв'язку і взаємовпливу економічних, соціальних та організаційно-управлінських процесів; систематики і ранжування – для визначення інструментів впливу, вибору пріоритетів та формування програм дій; економіко-математичного моделювання - для розробки алгоритмів та технологій управління процесом регіонального розвитку.

Інформаційну базу дослідження склали спеціалізована література, дані міжнародних рейтингів, Державної регуляторної служби, Державної служби статистики України та інших міністерств і відомств.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження вирішують важливу наукову проблему теоретико-методологічного і практичного забезпечення сталого регіонального розвитку та місцевого самоврядування, що розширює рамки відповідних інноваційних змін та обґрунтовує інструментарій системи управління інноваційним розвитком регіонів України.

Уперше:

– у методологічному плані запропоновано нову ідеологему процесу інноваційного розвитку регіону, яка передбачає структурування регіональної системи управління з позиції її різнохарактерного елементного складу, відмінностей у функціях та компетенціях з одночасною єдністю та цілісністю зобов'язань і відповідальності, що дозволяє забезпечити інтегральний ефект, у якому економічні та управлінські зв'язки і взаємодії є більш пріоритетними, ніж самі елементи управлінської структури;

– у теоретичному плані розроблено та представлено кластерну термінологічну модель взаємодії, в якій такі економічні категорії як «управління», «розвиток» та «діяльність» визначаються із використанням взаємопов'язаних функціональних процесів, утворюючи систему понять, що комплексно характеризує зміст та етапи процесу управління регіональним інноваційним розвитком;

– сформовано новий методологічний підхід до розвитку теорії управління, шляхом виділення специфічного перехідного блоку між науковою базою теоретичних знань та практикою діяльності, який визначено як «інструментальна методологія або методологія діяльності», що обумовлює узгодження наявних методів управління з проектно-інженерними технологіями та приводить до поєднання інноваційних ідей з реальними заходами їх практичної реалізації з метою забезпечення сталого регіонального розвитку;

– теоретично сформульовано визначення економічного потенціалу об'єднаних територіальних громад - як бінарного блоку «ресурси-можливості», де можливості виступають у якості особливого управлінського ресурсу, який доцільно використовувати для залучення додаткових ресурсів із зовнішнього середовища (в процесі міжрегіональної взаємодії, надання технічної допомоги, здійснення міграційної та урбанізаційної політики тощо) - що дозволяє розглядати потенціал об'єднаних територіальних громад як стратегічний фактор регіонального розвитку;

– теоретичні уявлення стосовно характеру та значення ціннісного підходу до стратегічного розвитку регіону, що визначається якістю регіонального управління яке має здійснюватися з урахуванням ціннісних орієнтирів суб'єктів господарювання, та являє собою агрегований комплекс взаємопов'язаних елементів для виконання певних управлінських функцій (ціннісний підхід до управління регіональним розвитком запропоновано реалізувати з урахуванням потреб, інтересів та можливостей територіальних громад, які, у свою чергу, обумовлені рівнем кваліфікації та вмотивованості працівників, задіяних в процесі управління територіальними громадами);

удосконалено:

– теоретико-методичний підхід до процесу реформування регіонів, що, на відміну від існуючих, базується на теорії позитивізму, та передбачає забезпечення реформ методами гнучкої регуляторної політики з боку державних органів управління, підвищення якості інформації та застосування інформаційних технологій;

– процес визначення базових характеристик регіону та формулювання завдань управління його інноваційним розвитком, де на відміну від існуючої практики, використовуються логіко-структурні зв'язки базових складових досліджуваного об'єкту чи процесу, впроваджуються інноваційні організаційно-технологічні процедури, застосовується розширена інформаційна база даних, що забезпечує використання аналітичного і проектного інструментарію, а також залучається висококваліфікований персонал (що у свою чергу потребує розв'язання конфліктних ситуацій);

– методичний підхід до обґрунтування напрямів інноваційної політики регіону і його внутрішніх структур (ОТГ), в якому, на відміну від існуючої практики, використані ірраціональні складові впливу на розвиток (випадковість, аттрактивність, розбаланс, когерентність), що, відповідно до теорії синергетичних процесів, можуть здійснювати в різних умовах протилежну, або одновекторну дію (їх характерними ознаками визначено непередбачуваність та неочікуваність сили впливу, який вони можуть проявити в біфуркаційних точках системи);

набули подальшого розвитку:

– процес групування і визначення різновидів причин і еволюційних особливостей таких інтеграційних процесів, як: структуризація, технологізація, економізація, соціологізація та екологізація, що запропоновано включити в єдину інтеграційну стратегію громад та цілісну систему регіонального рівня, елементами якої є об'єднані територіальні громади, створення і розвиток яких реалізується шляхом формування на окремих територіях механізмів локальної політики, спрямованої на економічне зростання, соціальний захист, введення інноваційних змін і розв'язання протиріч та конфліктних ситуацій;

– науковий інструментарій оцінювання ситуації і перспектив об'єднаних територіальних громад їх керівниками та висококваліфікованими науковцями, в процесі практичного застосування якого встановлено, що процес нерівноваги і невизначеності в розвитку ОТГ має значну кількість проблемних ситуацій, серед яких: невизначеність системи збалансованих показників розвитку, низький рівень як технологічної, так і організаційно-економічної інноваційності в громадах, проблемна ситуація з укрупненням районів та незабезпеченість ресурсами і проектними розробками субурбанізаційного процесу;

– існуючі підходи до забезпечення спроможності ОТГ, яка може бути створена за рахунок порівняльного аналізу динаміки змін у забезпеченні потенціалу спроможності ОТГ, бюджетів та напрямків їх використання в концепції «завдання – ресурси», оцінки впливу бюджетної політики на стійкість

тренду розвитку (при цьому бюджетний потенціал розглянуто в контексті його включення в стратегію розвитку громад з використанням партисипативного методу розробки перспектив та сценарного підходу до стратегічного планування);

– інформаційно-аналітичне забезпечення процесу управління інноваційним розвитком регіону, для удосконалення якого запропоновано здійснювати оцінку якості інформаційної системи, перевірку її на відповідність функціям управління в нових структурах ОТГ, включення в базу даних пріоритетних секторальних блоків інформації (економічні показники, характеристики системи ЖКГ, енергоспоживання і енергозбереження, характеристика земельних ресурсів та ін.) та якісних характеристик ОТГ (таких як якість потенціалу, якість системи управління, якість життя і рівень достатку громадян, якість перспективних розробок та ін.);

– механізм і систему заходів підвищення конкурентоспроможності регіонів, який на відміну від існуючих, враховує конкурентну спеціалізацію та якість інноваційної політики і передбачає структурування завдань конкурентної політики, закріплених за різними сегментами регіонального управління (таких як ресурсно-виробничий, науково-освітній, ресурсно-демографічний, інфраструктурний), що дозволяє забезпечити підвищення конкурентної стійкості регіону (що визначена як його здатність тривалий час зберігати конкурентні переваги).

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в процесі дослідження теоретико-методичні доробки, методичні підходи та практичні рекомендації набули практичної реалізації на різних рівнях системи державного і регіонального управління.

Матеріали дослідження можуть використовуватись в практичній роботі державних органів регіональної влади і місцевих органів самоуправління, при проведенні реформ децентралізації, плануванні розвитку об'єднаних територіальних громад, розробці і реалізації стратегії смарт-спеціалізації територій в різних областях України.

Практичне значення наукових результатів підтверджено актами впровадження. Теоретичні положення та практичні результати дослідження впроваджено у діяльність: Новопокровської селищної об'єднаної територіальної громади Луганської області – автором розроблені методичні рекомендації щодо узагальнення світового та вітчизняного досвіду орієнтації територій на ринок і реалізації своїх конкурентних пріоритетів та можливостей шляхом використання європейського індексу конкурентоспроможності (European Competitiveness Index); методики соціолого-експертної діагностики розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з використанням експертного анкетування; розробки методів і шляхів регіонального розвитку з механізму перебудови місцевого самоврядування, децентралізації влади та створення об'єднаних територіальних громад; методологічної концепції регіонального розвитку через нарощування фінансової спроможності громад (акт № 17 від 05.02.2019 р.); Дніпровського центру розвитку місцевого самоврядування –

автором запропоновано методологічні підходи через призму системи знань з економічних конфліктів, що дозволяє оцінювати різні ситуації і робити вибір із декількох альтернативних варіантів та науково-методологічний підхід з розробки логіко-структурних моделей управління інноваційним розвитком регіонів під час оцінювання потенціалу (акт № 115 від 21.02.2019 р.); Житомирської обласної ради – автором розроблено інформаційно-аналітичне забезпечення процесу управління інноваційним розвитком регіону (акт № 218 від 25.02.2019 р.); Перечинської міської об'єднаної територіальної громади Закарпатської області – автором розроблено методичні рекомендації та пропозиції щодо організації цілісної, науково-обґрунтованої концепції управління інноваційним розвитком громад регіону в умовах Євроінтеграції України (акт № 113 від 12.03.2019 р.); Пісочинської селищної ради – автором здійснено поширення методів і підходів управління розвитком об'єднаних територіальних громад у контексті підвищення конкурентоспроможності регіону (акт № 111 від 28.03.2019 р.); Асоціації органів місцевого самоврядування Харківської області – впроваджено інструментарій оцінювання ситуації перспектив розвитку ОТГ керівниками цих об'єднань і висококваліфікованими науковцями (акт № 218 від 18.03.2019 р.).

Розробки та рекомендації, запропоновані автором впроваджено у навчальний процес Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова при викладанні дисциплін «Регіональна економіка», «Підприємництво у сфері послуг» для студентів базових напрямів (довідка №11/5 від 19.04.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення важливої теоретико-методологічної проблеми управління інноваційним розвитком регіонів. Наукові положення, розробки, висновки та рекомендації, винесені на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, що опубліковані у співавторстві, використані лише результати, отримані особисто. Внесок здобувача в роботах, опублікованих у співавторстві, наведено у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційної роботи оприлюднено на 6 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях і симпозіумах: III-й Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України» (м. Харків, 14 грудня 2017 р.); IV-й міжнародної науково-практичній інтернет-конференції «Бізнес-адміністрування в умовах турбулентної економіки» (м. Харків, 1–28 лютого 2018 р.); «Інноваційний потенціал соціально-економічних систем: виклики глобального світу» (м. Лісабон, 28 грудня 2018 р.); «Розвиток підприємництва в Україні: безпека здійснення господарської діяльності» (м. Харків, 14 грудня 2018 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в сучасних умовах» (м. Полтава, 10 вересня 2018 р.); II Міжнародній науково-

практичній конференції «Розвиток національних фінансово-економічних систем в умовах глобальних викликів» (м. Київ, 5 жовтня 2018 р); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, менеджменту, фінансів та права» (м. Полтава, 26 січня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки» (м. Київ, 13 квітня. 2019 р.), Міжнародної науково-практичної конференції «Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development» (м. Ополе, 2019р.).

Публікації. Основні положення і результати дослідження опубліковано в 34 наукових працях, з них 5 монографії, 16 статей у наукових фахових виданнях, 4 статей у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття у інших виданнях, 8 тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 48,63 авт. арк. (з яких особисто автору належать 35,09 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних літературних джерел і викладена на 457 сторінках, основний текст складає 398 сторінок і складається з 43 таблиць, 148 рисунків. Список використаних джерел налічує 381 найменувань і викладено на 37 сторінках. Робота має 7 додатків, що подано на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено стан її наукової розробки, розкрито зв'язок з науковими програмами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади управління інноваційним регіональним розвитком**» розкриті концептуальні основи управління розвитком регіону, проведено дослідження напрямків та методів реалізації державної політики регіонального розвитку, обґрунтовано методологічний підхід до вирішення проблем розвитку та теоретичні положення щодо впровадження інноваційної політики управління розвитком. Визначено, що теорія, методологія і практика щодо розвитку регіонів не сформована на даний час як єдина цілісна система інноваційної стратегії, а тому досягнення бажаних цілей в процесі проведення реформ значно ускладнюються.

Розглянуто сутність регіону як адміністративно-економічної відокремленої складової географічної території країни, що має певні властивості суб'єкта управління і здійснює діяльність в різних напрямках життєзабезпечення і розвитку території, в першу чергу в економічному, соціальному, екобезпековому напрямках. Звідси різні характеристики регіону як кліматогеографічного ареалу, економіко-господарського утворення, соціокультурного угруповання, екосистеми.

Доведено, що регіон має свій виробничий і ринковий потенціал, в державній ієрархії управління одночасно виступає і як об'єкт, і як суб'єкт управління, включений до системи міжрегіональних і міжнародних зв'язків, що робить його складноструктурованим об'єктом дослідження. Структурна і функціональна складність регіону передбачає обґрунтування комплексного підходу до управління його інноваційним розвитком з урахуванням: державної політики регіонального розвитку, власної стратегії, взаємодії в системі розподілу ресурсів.

За результатами вивчення значної кількості наукових праць з питань регіоналістики визначено, що і понятійний апарат, і теоретико-методологічні постулати в цій сфері наукових досліджень не відповідають вимогам сучасності.

У дослідженні обґрунтовано понятійно-категоріальний апарат управління інноваційним розвитком регіонів, запропоновано герменевтичні кластери угруповання термінологічних визначень навколо категорій «управління», «діяльність» та «розвиток», що дає можливість розглянути структурні складові методології управління розвитком, серед яких виділені методологічні особливості бачення проблеми, дослідження її характеристик та методів вирішення; зв'язку теорії з практикою трансформацій, проектування та інжинірингу, як інструменту впровадження організаційно-економічних інновацій. Показано, що поняття «управлінські технології» по суті передбачає норми, правила та порядок дій, та виконане рішення як результат.

Запропонована логіко-структурна схема управління інноваційним регіональним розвитком (рис. 1), в якій виділені ситуаційний, процесний, ресурсний та ціннісний підходи.

Новим в концепції є розгляд в структурі управління розвитком зв'язків, залежностей та зовнішніх впливів, оскільки зовнішні фактори суттєво впливають на процес інноваційного розвитку регіону. У дослідженні визначено, що основними об'єктами уваги мають бути людський капітал, інновації, виробничий потенціал, бюджет, конкурентоспроможність і соціальний захист.

На рівні виконання інноваційно-інвестиційних проектів формуються вимоги до безпекових характеристик, інфраструктурного розвитку і урбанізаційного процесу. Структурна схема факторів впливу на процес управління інноваційним розвитком регіону представлена на рис. 2.

В роботі розглянуті дві теоретичні моделі управління регіональним розвитком: жорстка ієрархічна модель і ліберально-демократична. Показано, що в регіоні взаємодіють і впливають на розвиток різнохарактерні сили зі своїми центрами впливу. В жорстко структурованих (ієрархічних) моделях – відношення формально впорядковані. В ліберально-демократичних моделях рівень впорядкованості і узгодженості значно знижений, але в такій системі набувають значення зворотні зв'язки і ефект синергії. В умовах орієнтації на саморозвиток регіонів пріоритет належить ліберально-демократичній моделі, що і доведено створенням та діяльністю об'єднаних територіальних громад.

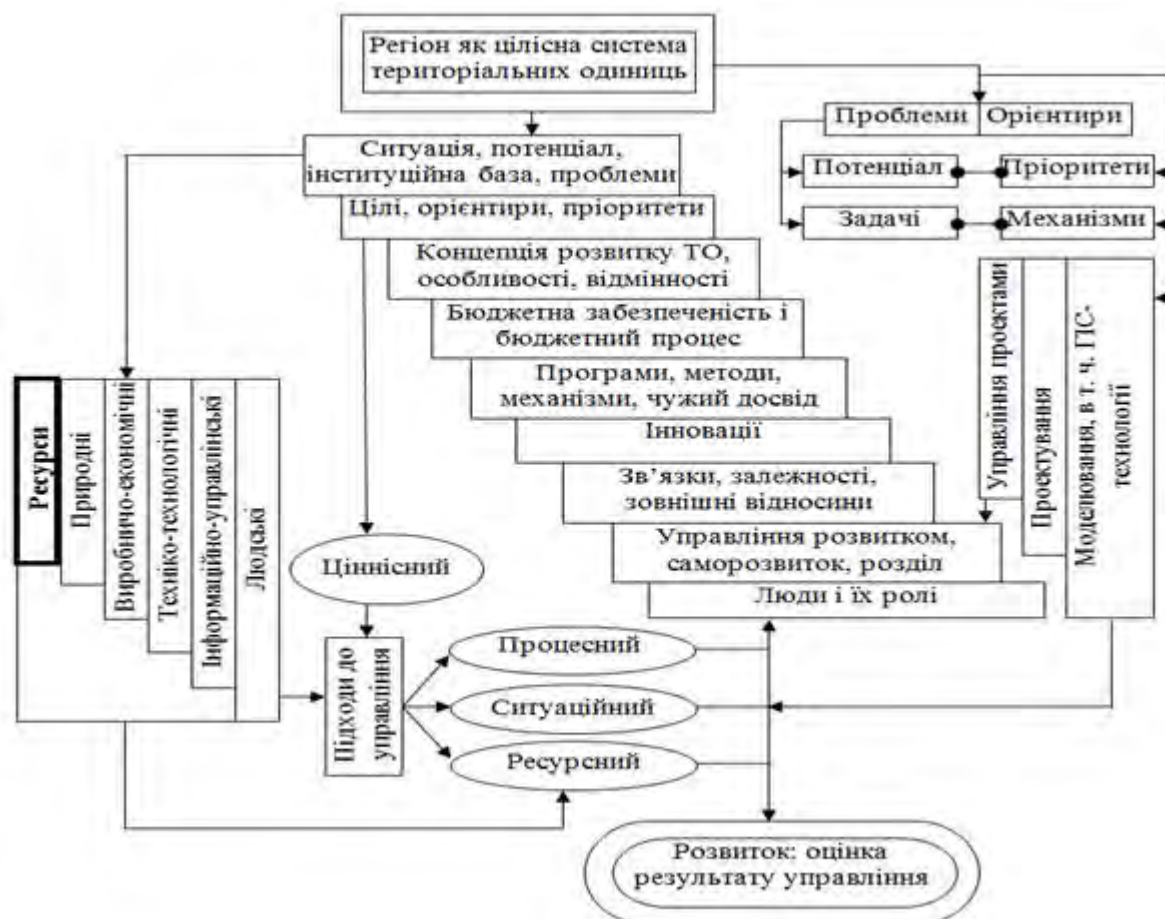

Рис. 1 – Логіко-структурна схема управління інноваційним регіональним розвитком

Рис. 2 – Структурна схема факторів впливу на процес управління інноваційним розвитком регіону

У дослідженні сформовані авторські методологічні пропозиції щодо управління інноваційним розвитком, де виділено методологію трансформацій, вірогідність ситуації, роль інтуїтивності. Запропоновано модель методологічного розгляду реформаційного процесу на місцевому рівні та структурно-морфологічна матриця особливостей методологічного підходу до реальних явищ та об'єктів.

Доведено, що об'єктом методології є і науковий підхід. При цьому він розглядається як певна, відмінна від інших, позиція щодо бачення проблеми і вибору концептуальної моделі її вирішення. В роботі виділені підходи до управління інноваційним регіональним розвитком: цільовий, інституційний, ресурсний, проектно-технологічний, системний та процесний.

В авторській методології інноваційного розвитку особливу роль і увагу приділено феномену ціннісних орієнтацій учасників розвитку та розв'язанню конфліктів. Обидві ці складові процесу розвитку віднесено до людського фактору. Доведено, що система цінностей, структура і їх ступінь впливу на розвиток (інноваційний, економічний, суспільний), практика врахування цінностей як ідеалу, норм поведінки, мотивації і відповідальності, потребує більшої уваги реформаторів, бо використовується сьогодні як рушійна сила інноваційного розвитку. Другою складовою процесного підходу в управлінні інноваційним розвитком регіону є економічні конфлікти в системі рушійних сил інноваційного розвитку. Обґрунтовано, що в економічних конфліктах є і можливість, і необхідність більш точної оцінки втрат і вигід від вирішення конфлікту і можливості вибору окремих заходів впливу. Доведено, що економічний конфлікт виходить за межі суто економічного результату та вимагає оцінки нематеріальних і нефінансових наслідків – витрат часу, втрат престижу, зниження якості людського капіталу.

Врахування ціннісних орієнтацій в процесі розгляду конфліктних ситуацій та використання теоретичної бази конфліктології дозволяє сформулювати нові концепції, погляди, закономірності та характеристики конфліктного процесу. В дослідженні на рівні концептуальної схеми та за принципами процесного підходу розроблено заходи забезпечення інноваційного розвитку регіону (рис. 3).

У другому розділі «**Дослідження особливостей інноваційного розвитку регіону**» проаналізовано і визначено світові та вітчизняні тенденції інноваційної політики регіонального розвитку, характеристики розвитку регіону на прикладі Харківської області, методи і заходи щодо підтримки харківською обласною держадміністрацією (ХОДА) саморозвитку районів, специфічні характеристики територій, економіки та населення районів області.

Дослідженнями доведено, що до сьогодні регіональний розвиток залишається в компетенції центральних органів влади, але ресурси та оперативна робота по забезпеченню розвитку територій, розвитку бізнесу та реалізації місцевих ініціатив переміщується в регіони. На регіональний рівень переміщуються також інструменти розвитку, принципи і норми відповідальності за розвиток територій. Трансформації здійснюються на

принципах децентралізації влади і збільшення повноважень та відповідальності місцевого самоврядування. У світовій практиці є різні варіанти взаємозв'язку центру з місцевим самоврядуванням. Вивчення досвіду зарубіжних країн показало, що позитивний результат європейські країни отримали в таких напрямках перебудови регіонального устрою і управління як: укрупнення громад і створення об'єднань (ОТГ), розділення структур житлово-комунального господарства на генеруючі, розподільчі та комерційні, впровадження інноваційних програм в регіонах та державна підтримка аграрного сектору.

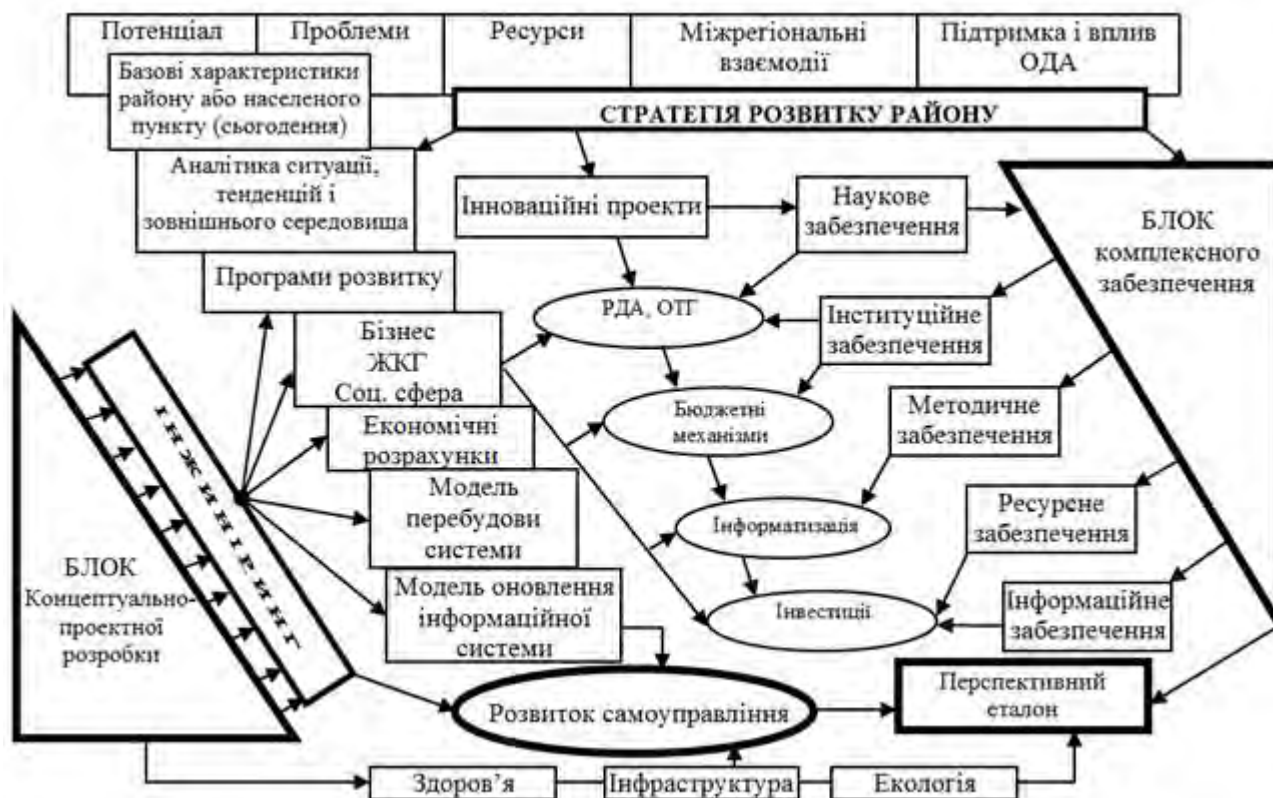

Рис. 3 – Заходи забезпечення інноваційного розвитку регіону

У вітчизняних реаліях перші значні успіхи децентралізації і самоврядування отримані зі створенням ОТГ та перерозподілом компетенцій між структурами влади на двох рівнях: «центр – область» та «область – район». Визначено, що центральні органи влади передають на місцевий рівень значну частину своїх функцій, серед яких: самостійне управління бюджетом громад, реєстрація нерухомості та бізнесу, архітектурно-будівельний контроль, забезпечення порядку (окрім кримінальних справ).

Показано, що процес делегування функцій на місцевий рівень є складним і суперечливим з причин «самоцінності влади для людини», недоліків в законодавчо-нормативній базі, недостатності управлінського досвіду на рівні громад. Проблема і в тому, що Україна здійснює реформу децентралізації та укріплення самоврядування в досить стислі строки, через що нові наукові розробки досить складно впроваджувати у процесі реформування, у зв'язку з чим державна політика підтримки регіонального розвитку (спираючись на

зарубіжний досвід та адаптуючи його до національних умов) представлена двома головними складовими: підтримкою реформ і формуванням інноваційної регіональної політики.

В роботі проведено оцінювання потенціалу регіонів України. За ранговим пріоритетом показників Харківського регіону (табл. 1), його потенціал конкурентоспроможності у 2018 р. знаходиться на високому рівні, що дозволяє сподіватися на значні темпи економічного зростання у майбутньому.

Таблиця 1

Результати оцінювання потенціалу регіонів України

№	Регіони України	Екологія	Культура	Ведення бізнесу	Природні ресурси	Макро-економічне середовище	Інфраструктура	Освіта	Інноваційна діяльність	Охорона здоров'я
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	м. Київ	7	4	1	25	1	1	1	1	4
2	Дніпропетровська	9	19	4	15	3	6	5	4	6
3	Київська	12	2	3	7	4	2	9	10	9
4	Миколаївська	4	14	5	6	7	9	3	6	2
5	Харківська	11	16	2	13	2	3	2	2	1
6	Закарпатська	18	18	7	5	5	19	8	3	7
7	Полтавська	20	8	13	14	10	17	16	15	16
8	Вінницька	10	7	6	10	8	4	4	14	3
9	Львівська	19	1	8	21	6	7	7	7	11
10	Одеська	16	3	9	16	12	14	13	17	19
11	Волинська	3	17	11	9	19	10	15	20	18
12	Кіровоградська	15	5	12	8	14	12	12	8	5
13	Черкаська	22	9	10	12	13	16	14	13	10
14	Івано-Франківська	24	15	14	17	16	5	18	16	17
15	Рівненська	6	11	15	3	9	8	6	24	8
16	Донецька	25	25	21	19	11	22	22	19	24
17	Сумська	14	22	17	11	15	20	10	5	15
18	Хмельницька	13	6	16	18	18	18	17	23	21
19	Чернігівська	21	12	19	4	20	21	20	18	13
20	Закарпатська	1	20	20	22	23	13	21	12	22
21	Житомирська	5	10	18	1	17	11	11	21	12
22	Херсонська	8	13	22	2	24	23	23	22	14
23	Чернівецька	2	23	23	23	22	15	19	11	20
24	Тернопільська	17	21	24	24	25	25	24	9	25
25	Луганська	23	24	25	20	21	24	25	25	23

Прийнявши до уваги рангові позиції регіонів в розрізі 10 показників, можна зробити такі висновки:

1. За сумою верхніх рангових позицій з десяти показників найбільш конкурентоспроможними регіонами є: м. Київ, Харківський, Вінницький, Дніпропетровський, Миколаївський, Київський (1-10 ранг). До другої групи конкурентоспроможності можна віднести: Львівський, Одеський, Рівненський, Черкаський, Житомирський, Запорізький, Полтавський, Волинський, Кіровоградський, Черкаський, Чернігівський, Житомирський (ранги в діапазоні 9-18); до 3-ї групи – Чернігівський, Івано-Франківський, Сумський; до 4-ї

групи – Закарпатський, Херсонський, Чернівецький, Луганський, Тернопільський.

2. Незалежно від загального (за сумою власних показників) рангу регіони можна розбити на 2 групи: а) різні групи показників близькі між собою (Київський, Миколаївський, Луганський, Тернопільський, Чернівецький, Донецький, Черкаський Полтавський регіони); б) значна нерівновага показників (Волинський, Житомирський, Вінницький та інші). Наприклад, Рівненський має такі рангові місця по окремих показниках: 3, 6, 8, 15, 24 (значні розбіжності щодо рівня окремих показників).

Регіональна політика держави побудована на принципах саморозвитку областей та районів обласних територій, а кожна область і кожен район розглядається з урахуванням його потенціалу. В дослідженні врахована специфіка Харківської області як регіону саморозвитку за умов державної підтримки. Регіони сьогодні мають самостійно вивчати і визначатись з такими питаннями як: земельні відносини і основи земельної реформи, підвищення конкурентоспроможності, смарт-спеціалізація, формування кластерних об'єднань, альтернативна енергетика, стратегічне перспективне планування, урбанізація (рис. 4).

Рис. 4 – Напрямки інноваційної регіональної політики

В роботі акцентовано увагу на регіональному розвитку з використанням інноваційних важелів взаємодії учасників процесу (рис.5).

Практично всі ці напрямки регіонального розвитку реалізовані в зарубіжних країнах, досвід яких має бути врахований у вітчизняній практиці інноваційного регіонального і місцевого розвитку.

З проведеного аналізу підтримки ХОДА процесу саморозвитку районів області наведено результати оцінювання ступені участі адміністрації у вирішенні питань розвитку районів (рис. 6), що визначено зі звітності про діяльність ХОДА за 2018 р.

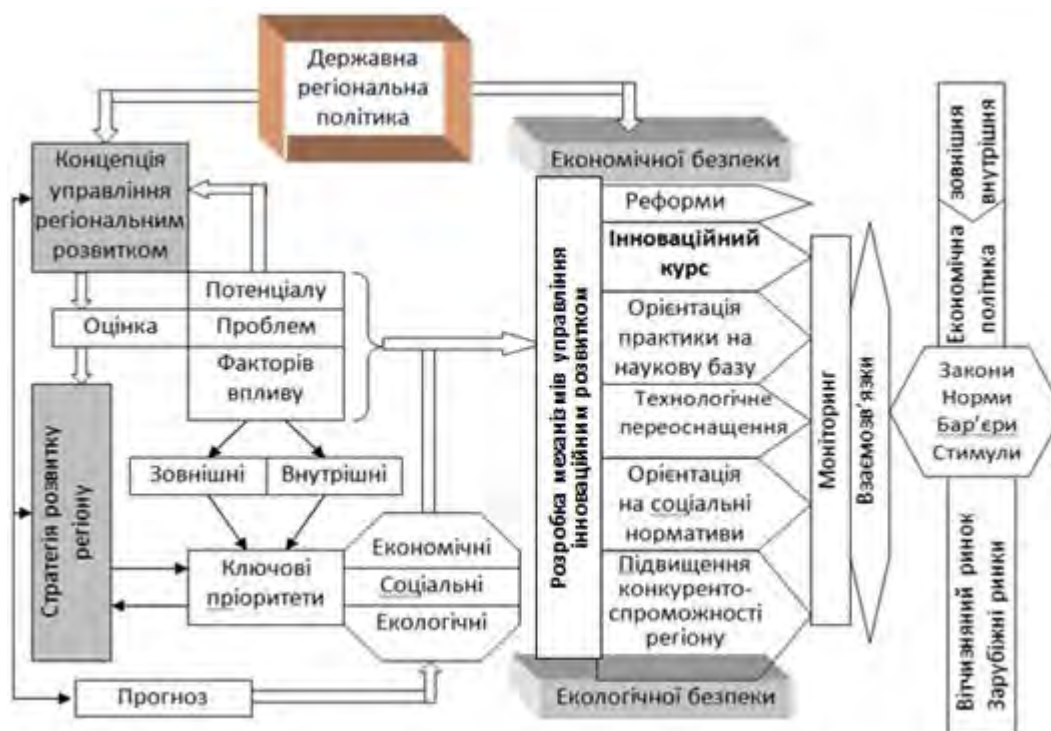

Рис. 5 – Стратегічні напрямки інноваційного регіональному розвитку

Рис. 6 – Зміна завдань і функцій в роботі ХОДА

Результати аналізу показують, що чотири напрямки діяльності та участь ХОДА в розвитку районів можна оцінити позитивно – бюджет, проблеми ЖКГ, залучення МТД, обслуговування населення через функціонування центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), шість напрямків, в т. ч. розвиток фермерства та малого і середнього бізнесу (МСБ), туризму, екобезпеки – недостатньо уваги і зусиль, вісім напрямків (містобудівні програми, підвищення конкурентоспроможності, відродження сіл, розвиток місцевого промислу та інші) – значно обмежені в підтримці з обласного центру.

Також недостатньо уваги приділено проблемам сім'ї та молоді, використанню місцевих ресурсів: всі райони відмітили зменшення чисельності населення навіть в умовах розміщення декількох тисяч переміщених осіб з зони конфлікту.

У третьому розділі «Управлінський інструментарій забезпечення сталого регіонального інноваційного розвитку» сформульовано базові положення функціонування інноваційного механізму взаємодії учасників регіонального розвитку, охарактеризовано систему факторів та проблемні питання інноваційного розвитку регіону, зміст інноваційної політики, її роль і значення для інноваційного розвитку регіонів.

Враховуючи необхідність вирішення кадрових проблем в регіонах України, у дисертації розроблена логіко-структурна схема протидії відтоку населення з регіонів, обґрунтована проектна технологія вирішення програмних завдань управління розвитком. Показано, що реальна практика управління включає ситуаційні зв'язки, оперативні технології та інші інструменти управління інноваційним розвитком. Найбільш важливими особливостями та ознаками взаємодії між стейкхолдерами в процесі регіонального розвитку є:

- загальна стратегія розвитку;
- інноваційна парадигма;
- інституціональні норми та правила;
- залучення інвестицій, в т. ч. в межах міжнародної технічної допомоги (МТД);
- пріоритетна увага до проблем підвищення конкурентоспроможності регіону.

Запропоновано інтегрувати інструменти управління регіональним розвитком за допомогою трьох складових: проектного менеджменту, узгодження інтересів стейкхолдерів та системи стимулів. В дослідженні визначено, що інтегрований підхід до використання інструментарію проектного управління передбачає узгодженість цілей, баланс ресурсів та видатків, поєднання інформаційних блоків в єдину систему. У роботі запропонована операційна модель проектного управління найбільш загостреними для регіону проблемними ситуаціями (ПС) (рис. 7).

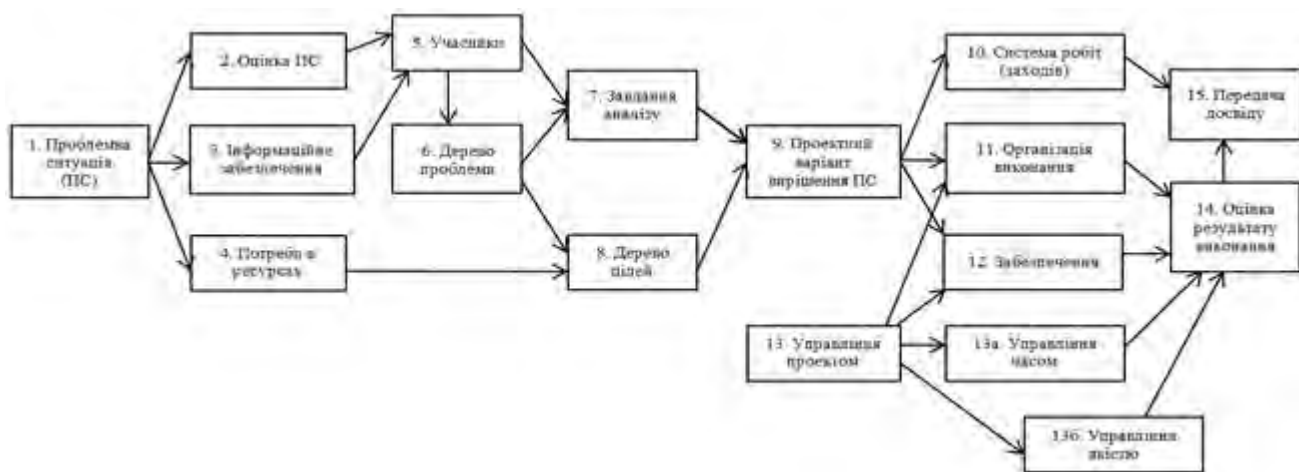

Рис. 7 – Операційна модель управління проблемними ситуаціями регіону

За результатами проведених досліджень виявлено, що з позицій теорії розвитку регіону, визнано пріоритетну роль підвищення рівня його

конкурентоспроможності. Але практичні заходи для вирішення цієї проблеми в регіональних структурах Харківської області (районах) є малорезультативними, а в стратегіях і планах недостатньо представлені цільові розробки щодо підвищення потенціалу конкурентоспроможності регіону.

У зв'язку з цим, в дослідженні запропонована схема інтеграції складових конкурентоспроможності регіону (рис. 8). Важливою складовою підвищення конкурентоспроможності регіону визнано програму управління якістю.

В процесі визначення конкурентоспроможності регіону якість продукції та послуг у дисертації запропоновано оцінювати із використанням таких показників як: рівень ефективності використання ресурсів; ступінь досягнення цілей; ефект прибутковості; ефект синергії (позитивного результату взаємоузгодження інтересів і дій між елементами системи, учасниками взаємодій); ступінь безконфліктності і соціальної відповідальності; ступінь швидкого реагування на зміни (адаптивності до умов і викликів середовища).

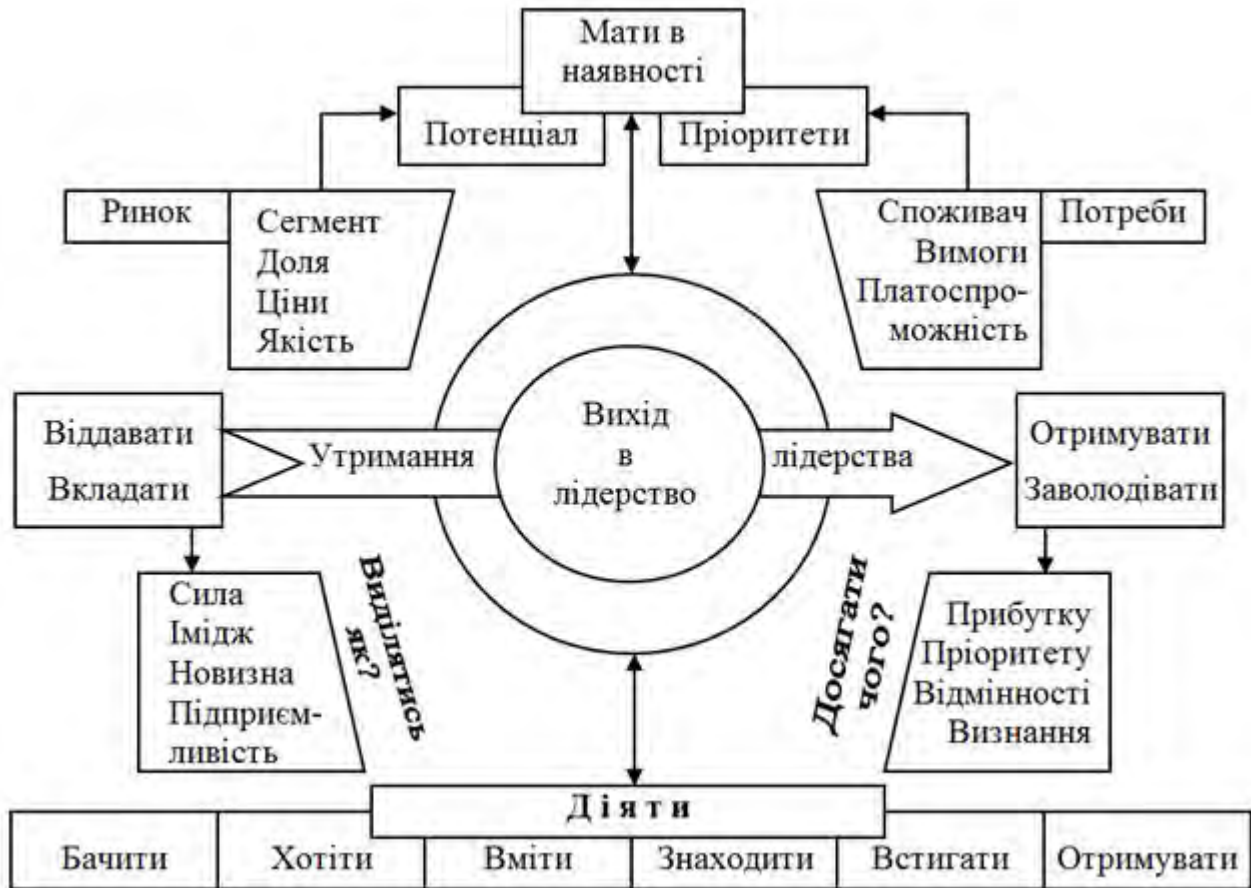

Рис. 8 – Схема інтеграції складових конкурентоспроможності регіону

Взаємодія блоків системи управління та диференціація завдань підвищення конкурентоспроможності регіону показана на рис. 9.

Рис. 9 – Структура завдань підвищення конкурентоспроможності регіону

Взаємодія інструментів інноваційного регіонального розвитку розглядається як явище, дія сил на процес територіальних трансформацій. В авторській методології «дія сил» базується на джерелах ресурсного забезпечення процесу змін.

За браком власних фінансових і техніко-технологічних ресурсів в інноваційному розвитку регіонів значну роль відіграє міжнародна технічна допомога (МТД) (рис. 10).

Рис. 10 – Напрямки міжнародної технічної допомоги в регіональному інноваційному розвитку

Як показано на рис. 10, МТД і підтримка складається з двох частин – фінансової і організаційно-методичної, кожна з яких виконує свою функцію. Кошти, і досвід, що передаються в регіони України, сприяють становленню громадського суспільства і забезпеченню цивілізаційного розвитку нашої країни. Основні напрямки міжнародної допомоги – децентралізація і демократизація суспільства (1), правопорядок і безпека (2), охорона здоров'я (3), розвиток регіональної інфраструктури (4). В потенціал великих міст, обласних центрів, кошти вкладаються в інновації (ЗВО, кластери, технопарки).

У четвертому розділі **«Удосконалення управління інноваційним розвитком регіону шляхом створення об'єднаних територіальних громад»** проаналізовано офіційні та дослідницькі концепції перебудови місцевого самоуправління, розширені уявлення про сутність ОТГ, потенціал громад та його використання. Виконано експертне дослідження стану ОТГ на прикладі Харківської області, проблем їх розвитку і динаміки економічних показників. Рейтингову таблицю створення ОТГ в областях України (з деталізацією місць за параметрами) представлено з матеріалів «Національний проект децентралізації. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування» станом на 10 жовтня 2018 р. За результатами аналізу даних, наведених на рис. 11, відзначається відсутність зв'язку регіонів в стратегії створення ОТГ з фактором просторового розміщення на території України і це слід розцінювати як вільний вибір на місцях, без посиленого адміністративного тиску. Нижчі рангові місця посіли Львівська, Київська, Полтавська, Вінницька, Закарпатська області. В цьому просторовому секторі розглянуто причини зниженої активності до об'єднання й визначено, що причини не в самих громадах, а в обласному апараті управління.

Для Харківської області (16-те рейтингове місце) доцільно звернути увагу на незначні розміри створених ОТГ (площа, населення), а також незавершеність розробок щодо стратегічного планування розвитку ОТГ. Для розкриття сутнісних характеристик ОТГ, цю нову організаційно-економічну форму територіального устрою розглянуто як об'єкт дослідження і управління розвитком регіону (рис. 12).

Як було показано вище, розвиток децентралізації та застосування ефективних адміністративних інструментів впливу на саморозвиток районів дозволяє підвищити економічну ефективність, тому що місцеві органи влади здатні підвищити ефективність сектору публічних послуг за рахунок близькості до населення й більш високої інформованості про потреби й проблеми відповідних територій. Наразі існують певні ризики розвитку фінансової децентралізації, зокрема, автономізація й конфронтація цілей соціально-економічного розвитку окремих територіальних утворень; складність координації тощо.

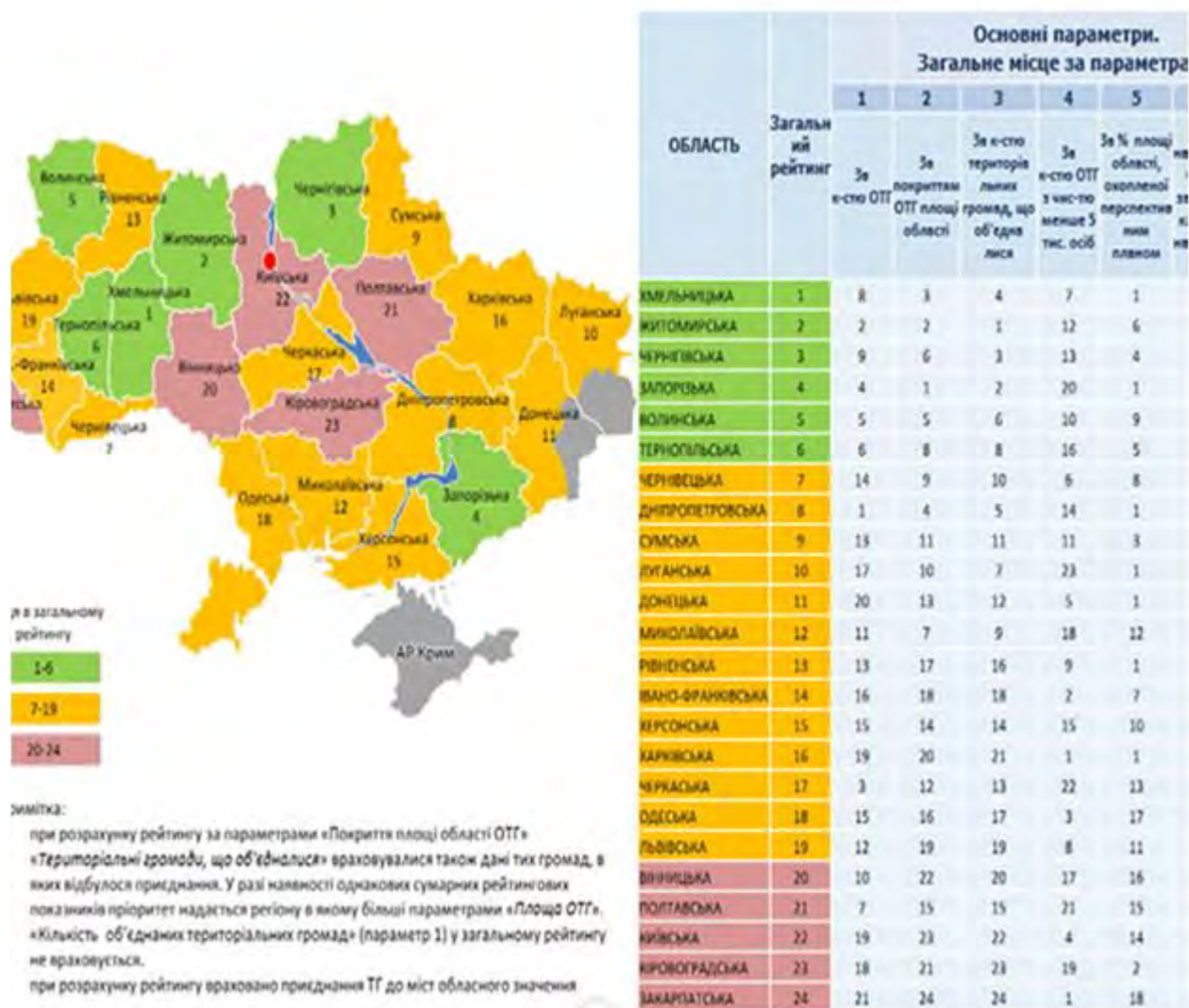

Рис. 11 – Рейтинг ОТГ України

Рис. 12 – ОТГ як об'єкт дослідження і управління розвитком

Тому в якості перспективного напрямку дослідження визначена оцінка впливу рівня розвитку ОТГ (саморозвитку районів) на рівень розвитку регіонів в цілому. Проведене в роботі дослідження передбачає побудову комплексної оцінки рівня розвитку ОТГ на підставі методів таксономії; визначення характеристик ефективності розвитку виробничо-інноваційної системи регіонів за допомогою моделей виробничих функцій; групування регіонів за рівнем розвитку ОТГ і рівнем ефективності виробничо-інноваційних систем на підставі методів кластерного аналізу.

Отримані значення комплексної оцінки показали, що найбільш високе значення показника рівня розвитку ОТГ, яке дорівнює 0,52, характерно для Черкаської області, найменше – для Закарпатської (0,04). Для Харківської області значення цього індикатору оцінюється на рівні 0,23, що свідчить про істотний потенціал соціально-економічного розвитку регіону за рахунок фактору розвитку ОТГ. Слід зазначити, що отримане ранжування виявляє високу кореляцію з рейтингом областей за рівнем розвитку ОТГ. Значення коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та критерію Стюдента показують наявність суттєвого кореляційного зв'язку.

Розроблена модель виробничої функції (ВФ) Кобба-Дугласа за даними чисельності зайнятого населення (тис. осіб.) (L), капітальних інвестицій (млн. грн.) (K), ВРП (млн. грн.) (Y) регіонів України за 2018 р. має вигляд:

$$Y = 26.26185 \cdot L^{0.05817} \cdot K^{0.84387} \quad (1)$$

Обробка даних здійснювалася за допомогою ППП Statistica. Значення кореляційного відношення, яке дорівнює 0,9119, показує наявність суттєвого кореляційного зв'язку. Значення коефіцієнта детермінації, яке дорівнює 0,8315, показує, що 83,15% варіації результуючої змінної пояснюється включеними в модель факторами. Значення критерію Фішера, яке дорівнює 114,64 ($F_{\text{табл}}=4,3$), свідчить про адекватність моделі. Порівняння теоретичних і емпіричних значень залежної змінної (рис. 13) показує досить високу точність апроксимації й можливість застосування моделі для подальшого аналізу.

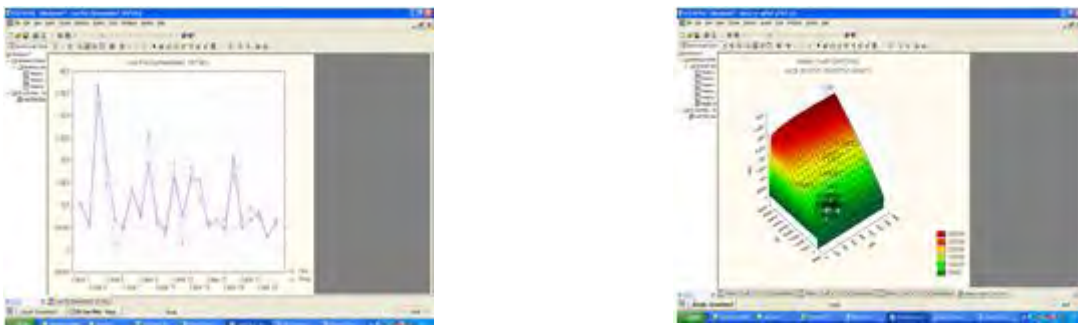

Рис. 13 – Порівняння емпіричних і теоретичних значень ВРП

Аналіз розподілу знайдених на основі отриманої моделі ВФ значень характеристик ефективності (рис. 14) дозволив зробити висновок про значну нерівномірність у розвитку виробничо-інноваційних систем регіонів України, асиметрію розподілу.

Рис. 14 – Розподіл характеристик виробничої функції для регіонів України (фрагмент)

Знайдені значення ефективності виробничо-інноваційних систем регіонів України та рівня розвитку ОТГ використовувались під час визначення групування за допомогою методів кластерного аналізу. Результати застосування ієрархічних агломеративних та ітеративних методів кластерного аналізу наведені на рис 15.

Рис. 15 – Результати класифікації на підставі інтегральних показників виробничо-інноваційного розвитку й рівня розвитку ОТГ

Дані рис. 15 підтверджують гіпотезу про позитивний взаємозв'язок рівня розвитку ОТГ і рівня ефективності розвитку інноваційно-виробничої системи регіону. Другий кластер сформували регіони з високим рівнем ефективності виробничо-інноваційного розвитку й рівня розвитку ОТГ. Слід зазначити, що аналіз складу кластерів дозволив зробити висновок про те, що Харківський регіон входить до складу першого кластера, який характеризується значним потенціалом зростання показників ефективності розвитку виробничо-інноваційної системи регіону за рахунок фактору розвитку ОТГ.

В дослідженні визначено, що при створенні ОТГ складний комплекс проблем виникає по лінії: розподілу функцій, компетенцій, прав і обов'язків в «трикутнику ОДА, РДА, ОТГ»; забезпечення бюджетної і функціональної спроможності ОТГ; створення сучасної системи управління ОТГ (внутрішні механізми і зовнішні зв'язки); розробки і реалізації стратегій і програм розвитку.

Процес створення ОТГ розглядається автором значно ширше, ніж просте укрупнення територій із системою управління. Ця ідея багатозмістова і багатовимірна і включає структурування в управлінському розумінні (нові межі цілісності і зв'язки), технологізації процесу управління (процесна технологія),

економізація (самозабезпечення), соціологізація (соціальна корпоративність і відокремленість), екологізація (взаємна турбота і відповідальність за землю, природу в цілому, здоров'я населення і особистості).

За результатами дослідження визначено п'ять принципів інтеграційної стратегії ОТГ: добровільність об'єднання, зацікавленість сторін, готовність поступитись деякими свободами заради взаємної синергії, відповідальність за саморозвиток, участь в управлінні на принципах узгодження інтересів.

Встановлено, що ОТГ знаходяться в інтегрованому соціально-економічному та адміністративно-територіальному просторі, де ці нові структури включені в два управлінські блоки: «людина з її інтересами і потребами» та «інформація з банком даних і технологіями обробки та обміну». Особливості інтеграційного включення ОТГ в ці два блоки представлені на рис. 16.

Рис. 16 – Вписана в механізм управління лінза «людина – інформація» (лінза «Л-І»)

Як показано на рис. 16, кожен член громади є її активною і повноцінною частиною, бере участь у використанні потенціалу громади і є частиною цього потенціалу, діє в своїх інтересах і інтересах громади, бере участь в управлінні і дотримується інституційних норм. При цьому кожний учасник ОТГ має діяти, орієнтуючись на прийнятну стратегію регіонального (державного) розвитку, а також на обмежені ресурси і можливості.

Практика створення і діяльності ОТГ на прикладі Харківської області досліджена шляхом експертного опитування керівників ОТГ та фахівців-науковців з питань місцевого самоуправління. Результати опитування та їх аналіз сформовано в такій послідовності. Розроблені шість гіпотез дослідження, з яких підтверджено, що в ОТГ досягнуті перші вагомі успіхи в розвитку соціального захисту і розвитку інфраструктури; приток інвестицій в ОТГ більше залежить від активності самих громад, ніж від зусиль держави; на рівні ОТГ корупція буде зменшена. Щодо оцінки потенціалу ОТГ в перспективі, то результативність і ефективність його використання передбачається в

напрямах: розвитку інфраструктури, освоєння природних ресурсів, залучення інвестицій (рис. 17).

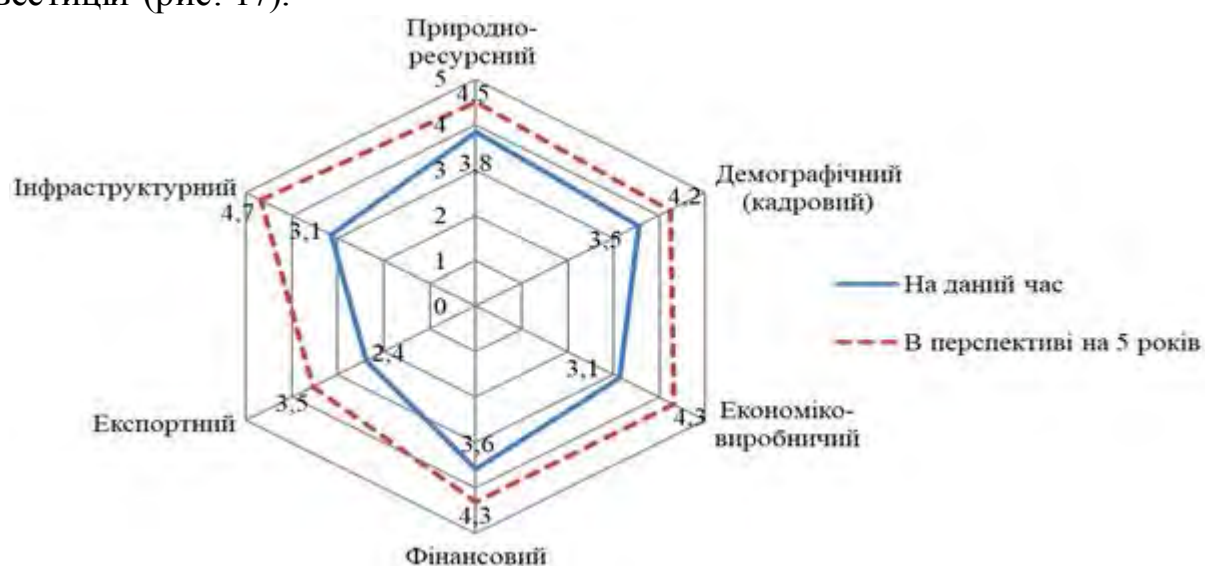

Рис. 17 – Структура потенціалу ОТГ

В процесі оцінки задоволеності своєю діяльністю, питань, що громадяни ставлять перед керівництвом ОТГ та державної підтримки ОТГ отримані такі результати (рис. 18, 19).

Рис. 18 – Задоволеність діяльністю ОТГ

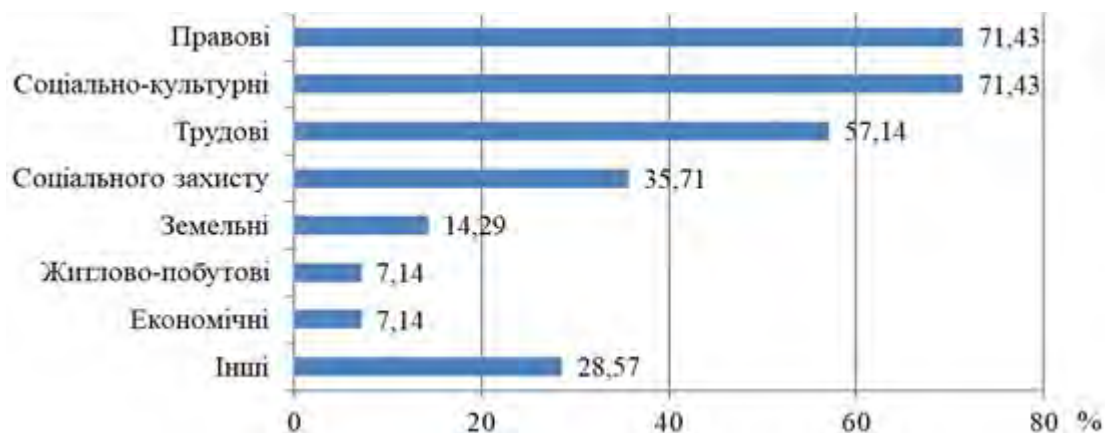

Рис. 19 – Питання, які ставить громада перед керівництвом

За результатами дослідження доведено, що зі створенням ОТГ відбуваються дійсно прогресивні зміни в соціально-економічному розвитку країни, особливо активізуються периферійні території. Впровадження цієї інституційної інновації потребує значного часу, протягом якого має бути сформована нова модель самоуправління (знання, досвід, практика, результат).

У роботі досліджено бюджетне забезпечення і бюджетний процес на прикладі матеріалів планування і звітності ОТГ Харківської області. Структурні характеристики доходної частини і видатків представлені на рис. 20.

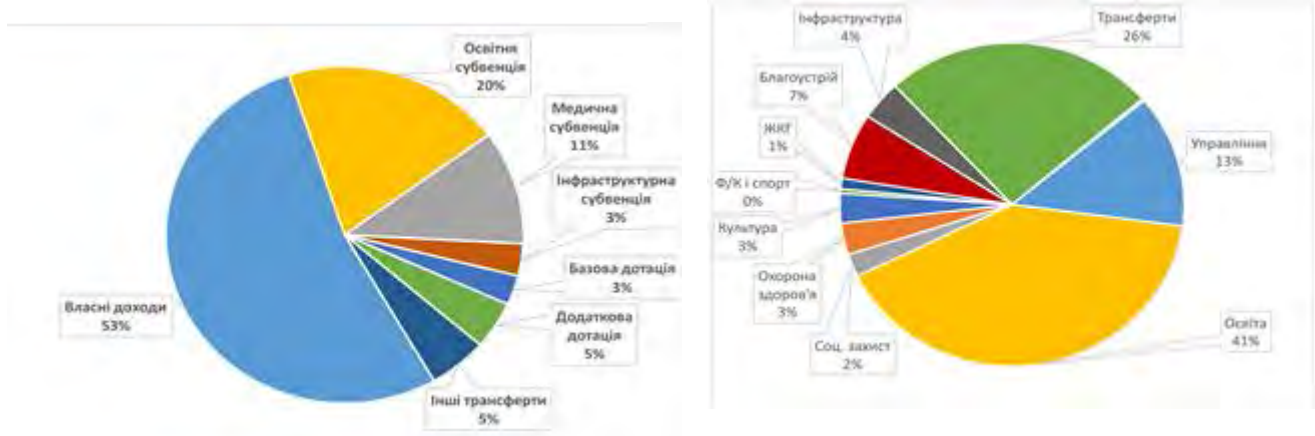

Рис. 20 – Структура доходної частини та видатків загального бюджетів фонду ОТГ Харківської області, 2018 р. %.

Сукупні власні доходи по 12 ОТГ Харківської області за 1 півріччя 2018 року склали 304,4 млн. грн., що на 11,1 % перевищило планові показники. Співвідношення між власними доходами і надходженнями з держбюджету у 2018 р. мають значні розбіжності. За аналітичними оцінками розбіжності між ОТГ в пропорціях «власний бюджет → трансферти з держбюджету» обумовлені такими обставинами: стартові позиції, рівень зовнішньої допомоги, ефективність використання потенціалу, якість управління.

Орієнтуючись на вказані фактори впливу на потенціал бюджетної спроможності ОТГ сформульовано висновок, що у кожній громаді є значний потенціал внутрішніх і зовнішніх ресурсів для забезпечення розвитку і головний з цих ресурсів – власна система управління, її потенціал, механізм і технології діяльності.

У п'ятому розділі «Розробка інструментарію забезпечення змін в управлінні інноваційним розвитком регіонів» обґрунтовано і сформовано завдання регіональної влади по створенню адаптивної моделі управління інноваційним регіональним розвитком, визначено функціональні трансформації і зміни методів управління в апараті ХОДА. Запропоновано рекомендації щодо перспективного планування напрямів розвитку території та наукового забезпечення стратегії укрупнення районів області. Адаптивну модель інноваційного розвитку регіону запропоновано формувати, взявши за основу розроблену в дисертації модель «шість І» (рис. 21). В моделі «шість І» особливу увагу зосереджено на ініціативах та інтересах, що підкреслює пріоритетну роль людського фактору в розвитку економічних систем. На першому місці (I_1)

розміщено інституційну складову, оскільки розвиток має здійснюватися в рамках законодавства. Серед шести умов особливе місце належить інтеграційним принципам та процесам. Їх особливість полягає в тому, що вони побудовані на балансових відношеннях, обґрунтованих пропорціях і оптимізації ресурсів, інтересів, компетенцій та повноважень учасників. Зараз на цих умовах в регіонах формуються: ОТГ як об'єднання, кластери як об'єднання, інформаційні процеси як інтегровані мережеві системи.

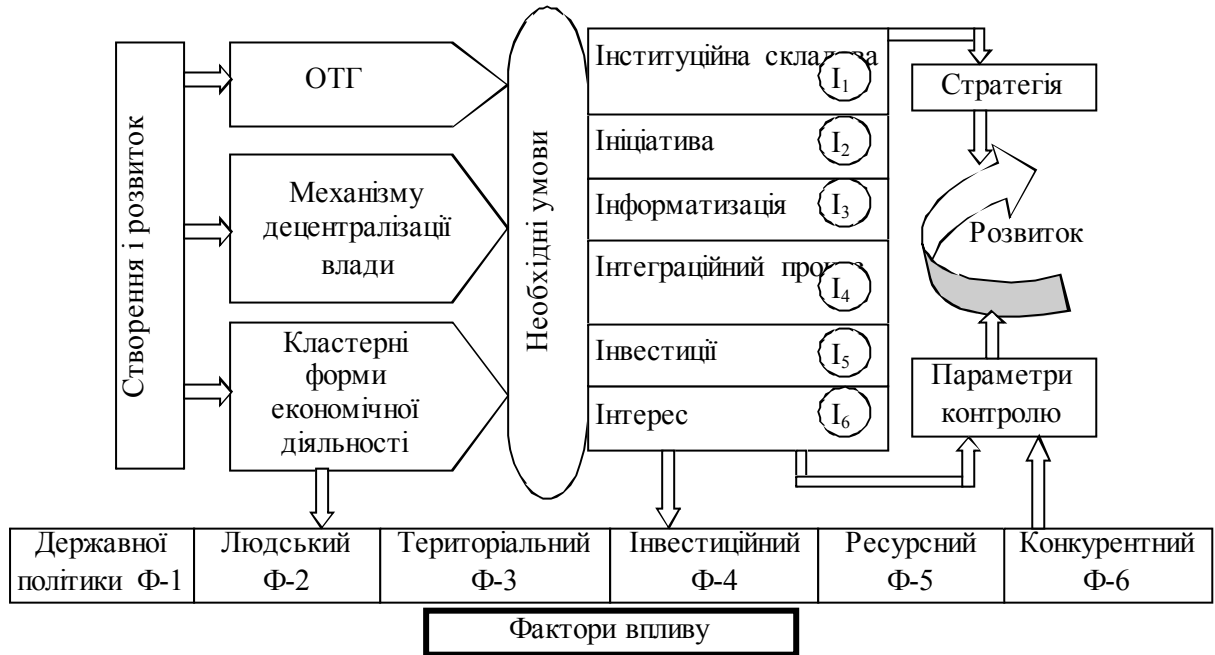

Рис. 21 – Модель «Шість І»

Для створення сучасного механізму управління регіональним інноваційним розвитком, розроблено схему реструктуризації функцій ОДА (рис. 22) та системи умов перебудови роботи ОДА та органів регіонального управління.

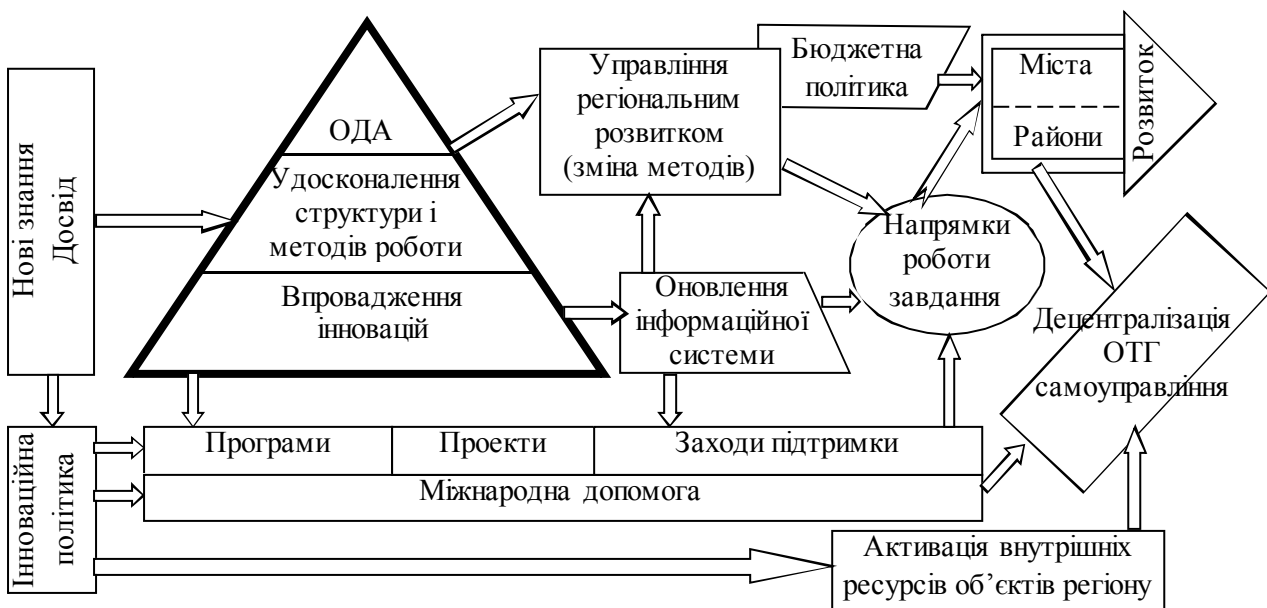

Рис. 22 – Схема реструктуризації функцій ОДА

Як впливає з рисунку 22, апарат ОДА в нових умовах зміцнює свої позиції в сфері управління, використовуючи передовий досвід, основи інноваційної політики і бюджетні механізми. Здійснюючи підтримку районів і міст, ОДА концентрує зусилля на активації внутрішніх ресурсів регіонів, підтримуючи їх саморозвиток.

В роботі визначено роль і місце оновленої системи управління за нових економічних та просторових умов (рис. 23).

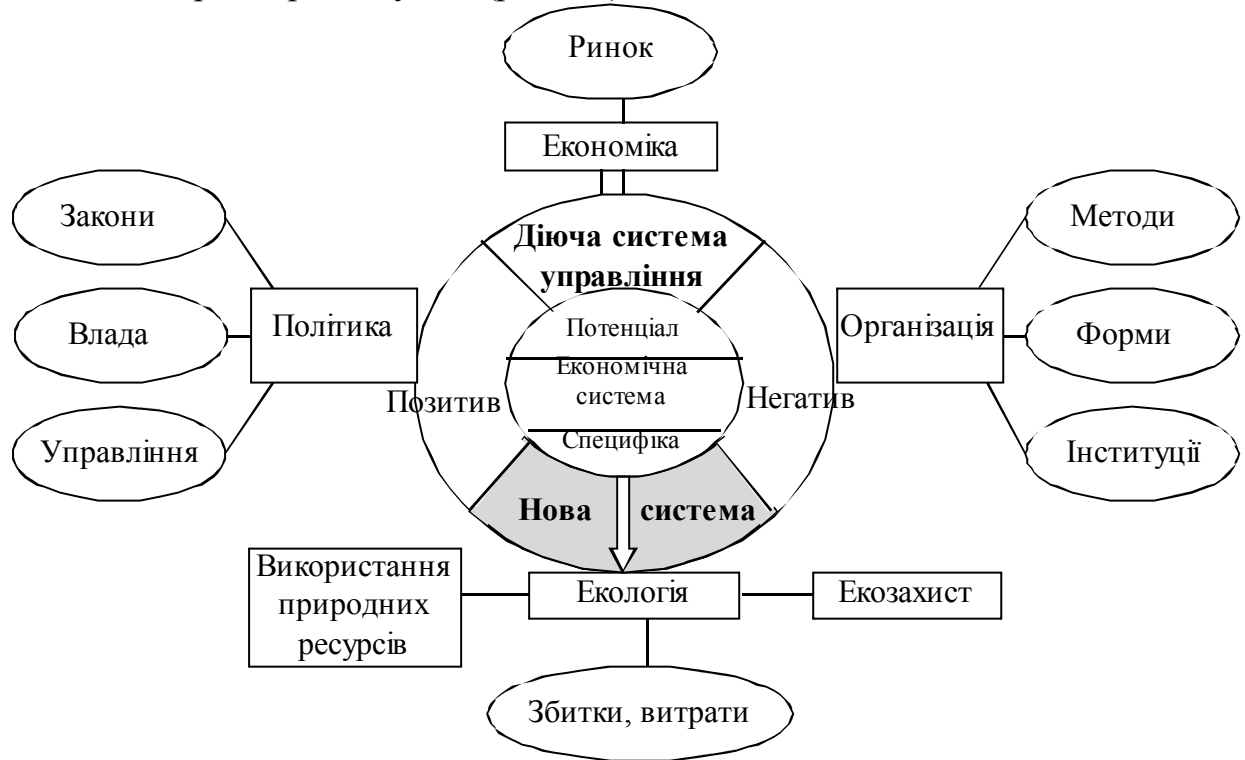

Рис. 23 – Система умов перебудови регіонального управління

Встановлено, що в умовах перерозподілу функцій і застосування нових методів роботи, економічна складова в процесі створення нових організаційних форм і їх систем управління залишається в центрі уваги, але для більш масштабних систем, невід'ємною є і екологічна складова з охороною природи і здоров'я населення.

Доведено, що політична ситуація та інституційно-організаційні умови розширюють простір свобод та обмежень, що здійснює вплив на перебудову системи управління. Щодо організаційних умов, то незалежно від того, чи створюється новий об'єкт, чи перебудовується вже діючий, регіон організаційно є вже сформованим. Тому ініціатор трансформації (влада, бізнес, новий підприємець) має забезпечити входження в діючу систему і частину її зв'язків (потоків) перенаправити на себе.

Ґрунтуючись на результатах дослідження, у роботі доведено, що першою складовою входження нових структур в регіональну політику на місцевому рівні є стратегія розвитку ОТГ. Стратегія розвитку забезпечує чотири результати: бачення і прогнозування перспектив; набуття персоналом практичного досвіду перспективного планування; адаптацію персоналу до взаємодій; зростання самовідповідальності.

У роботі запропоновано розглядати стратегію як проект, на який впливають чинники зовнішнього середовища та ринкові зміни (інституційні зміни, конкурентні впливи, конфліктні ситуації тощо), що обумовлює доцільність планування створення ресурсних резервів і реалізацію різних сценаріїв для збереження життєздатності ОТГ (рис. 24).

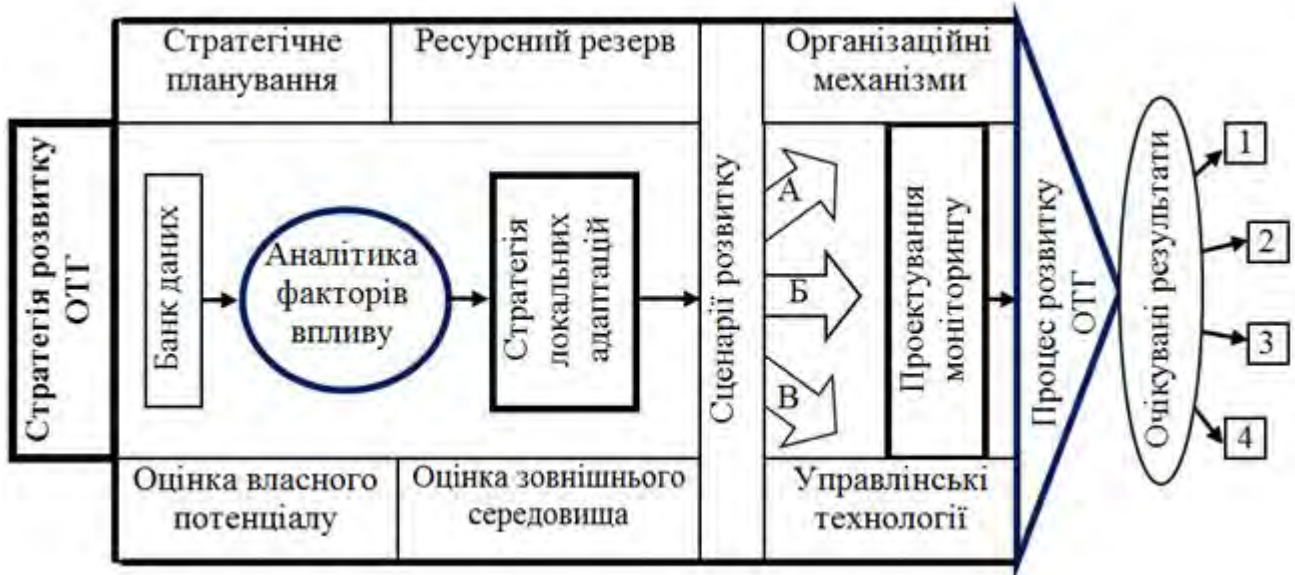

Рис. 24 – Модель розробки стратегії розвитку ОТГ

Отримані дані (рис. 24) свідчать, що базовою складовою моделі розробки стратегії розвитку ОТГ є оцінка власного потенціалу і факторів зовнішнього середовища. В процесі роботи над стратегією формується банк даних і здійснюється стратегічне планування. В модель включені: стратегія локальних адаптацій, сценарії розвитку проектування моніторингу, як інструменту управління процесом розвитку.

Ключовою умовою розвитку регіонів є врахування тенденцій урбанізації. Але урбанізація не повинна розглядатись як зростання великих міст. У роботі розглянуто інший варіант - розвиток сільських урбанізованих територій. Запропоновано теоретичну платформу диверсифікації містоутворювальної бази. Дотепер міста формувались як центри індустрії. В умовах постіндустріального розвитку змінюється парадигма містоутворення: пріоритетами розвитку мають стати національні особливості і традиції, людський розвиток і якість життя.

Запропоновано активізувати урбанізаційний процес шляхом реалізації стратегії укрупнення районів області, зосереджуючи увагу на таких процесах як: двоєдиний процес об'єднання та розмежування територій, ресурсів, компетенцій («нове районування»); процес організації нових зв'язків, перерозподілу функцій і укріплення адміністративної складової в управлінні («нове адміністрування»); процес створення умов для проходження трансформаційного періоду, мінімізації втрат і виникнення конфліктних ситуацій («мінімізація соціальної напруги»).

До ключових характеристик нової системи районів віднесено: керованість і надійність, достатній потенціал для економічного розвитку адміністративних одиниць, результативність (досягнення цілей).

Доведено, що формування нових формату і структури укрупнених районів має гуртуватися на таких основних положеннях:

1. Кожен район має свій особливий економічний простір, в який, окрім економічного потенціалу, входить інноваційний, соціально-демографічний, екологічний, інституційний, та урбанізаційний, що обумовлює доцільність врахування фактору просторової спеціалізації територіальних одиниць.

2. Територія (район) має історично встановлені зовнішні зв'язки в економічному просторі, які варто зберегти, що обумовлює доцільність включення існуючого району в укрупнену структуру з власною системою стійких зв'язків.

3. В нових умовах ефект стійкого розвитку можливий тільки за умов активізації підприємництва на певній території щодо впровадження інновацій (інформатизація, кластеризація, новітні технології, організаційно-економічні інновації та інше), що обумовлює безальтернативність інноватики.

4. Умова успіху перебудови і розвитку – довіра до влади в усіх її структурних ланках.

Узагальнюючи, в основі нової стратегії укрупнення районів області мають бути положення: «специфіка + зв'язки + інновації + довіра до влади».

Модель забезпечення збалансованого розвитку нових районів представлено на рис. 25. Загалом збалансований розвиток в процесі укрупнення районів передбачає поєднання таких елементів як: ресурси, механізми, технології, компетенції управління. Наведена система є гнучкою і потребує власної технології впровадження та постійного внесення коректив.

Рис. 25 – Модель забезпечення збалансованого розвитку нових районів

В роботі запропоновано оцінку результативності збалансування процесу розвитку нових районів здійснювати за параметрами зростання економіки, життєвого рівня, інноваційної активності та зниження конфліктності і напруги в соціумі.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення важливої наукової проблеми, що полягає в теоретично-методологічному забезпеченні управління інноваційним розвитком регіонів України. Проведене дослідження дозволило отримати низку взаємопов'язаних наукових і практичних результатів методологічного, теоретичного й емпіричного рівнів.

1. Реформи в Україні та її регіонах довгий час відбувались надто повільно і не визначались продуктивною результативністю, головним чином, через відсутність дієвої регіональної інноваційно-інвестиційної політики, недостатнє використання наявного інноваційного потенціалу соціально-економічного розвитку, консерватизм існуючої системи управління. Новий зміст цієї політики полягає у реалізації принципів децентралізації, фінансової незалежності об'єднаних територіальних громад, опануванні сучасними методами та інструментарієм регіонального управління, активізації громадської участі у реалізації стратегії розвитку територій. Складовими такої реалізації мають стати смарт-спеціалізація, субурбанізація, інноваційна конкуренція.

2. У понятійному апараті досліджуваної проблеми сформовано та запропоновано авторське визначення основних термінологічних визначень у вигляді термінологічного тезаурусу (кластеру); серед них такі ключові поняття як «управління» та «діяльність», «інноваційна політика», «механізм», «управлінські технології», «аналітична функція управління», «регіональний розвиток», «проектна методологія», «конфліктна економіка», «ціннісний підхід», «принцип позитивізму».

В основі авторського підходу – пріоритетність інноваційного розвитку, а саме організаційно-економічних та інституційних інновацій по відношенню до техніко-технологічних нововведень, оскільки саме вони закладають початкові умови для розгортання інноваційних процесів та створюють креативне середовище реформ. Обґрунтовано першочерговість здійснення організаційно-економічних та інституційних інновацій, оскільки саме вони створюють умови для зміни технологічних укладів і стимулюють креативне відношення соціуму до трансформаційних процесів.

3. Авторський методологічний підхід до дослідження механізмів та процесів регіонального інноваційного розвитку базується на органічному взаємозв'язку організаційно-економічного механізму з технологією управління, що забезпечує максимальний кінцевий результат. Виділено інноваційну складову розвитку, що охоплює всі різновиди інновацій (організаційні, інституційні, техніко-технологічні) і фактори впливу на регіональну систему, їх напрямок дії, силу, селективність. У запропонованих логіко-структурних моделях управління регіональним інноваційним розвитком його використано у процесі оцінювання потенціалу (потенціал ядра і середовища), та стратегічного планування (ситуаційні моделі), а також для підвищення конкурентоспроможності регіону (смарт-спеціалізація).

З різновидів методологічних підходів до регіонального розвитку пріоритетно виділено: інституційний, процесний, проектний. Інституційний

підхід включає в себе позаекономічне тлумачення сутності і рушійних сил розвитку, а процесний і проектний - разом забезпечують інжинірингову практику започаткування змін. У авторському варіанті такий методологічний підхід являє собою певну систему, у якій наукове дослідження явища чи процесу - це тільки перша частина процесу пізнання і введення змін. Друга, не менш важлива частина - це методологія інжинірингу, тобто перетворення знань в реальні продукти, моделі, схеми, технології.

4. Децентралізація влади являє собою передачу владних функцій з центру на місцевий рівень, в територіальні громади, з метою реалізації інноваційних перетворень усієї системи життєдіяльності певної території. Субсидіарність змінює відношення громад до влади та власної території. Підтверджено, що на первинний рівень передано широкий комплекс завдань і інструментів їх вирішення, а головне, більшість з них виникають і продукуються безпосередньо в самих громадах, з урахуванням місцевих умов, ресурсів, проблем, інтересів.

Доведено, що децентралізація влади і розвиток місцевого самоврядування є двоєдиним трансформаційним процесом, де реалізуються суттєві організаційно-управлінські зміни в існуючій системі адміністративно-територіального устрою країни, визначальними з яких є фінансово-господарська незалежність і корпоративна відповідальність.

5. Узагальнено світовий та вітчизняний досвід орієнтації соціально-економічного розвитку регіонів на потреби глобального ринку та пріоритетності забезпечення високого рівня його конкурентоспроможності. Визначено, що конкурентоспроможність певної території на міжнародних ринках створює інтегральний, синергетичний ефект, який виступає своєрідним маркером ефективності регіональної політики держави, а тому держава повинна в різні способи підтримувати розвиток конкурентного потенціалу кожного з регіонів.

Успіх у конкурентній боротьбі неможливий без визначальної участі в ній такої характеристики, як «якість», під якою, у самому широкому розумінні цього поняття, є відмінність нових властивостей від аналогічних у кращу сторону, або нижча вартість, ніж вартість аналогів різного роду (товарів, послуг, оргсистем, моделей, технологій).

6. Доведено, що інноваційний розвиток як на державному, так і регіональному рівні має базуватися на таких концептуальних засадах: всебічного розвитку місцевих інноваційних ініціатив та креативних технологій з боку органів державної та регіональної влади, ефективної комунікації суб'єктів регіональної інноваційної інфраструктури, бюджетної підтримки депресивних регіонів, залучення іноземних інвестицій, проведення реформ (децентралізація, створення ОТГ, укрупнення районів). На місцевому рівні інноваційні зрушення стосуються економічної спеціалізації, розвитку інфраструктури територій, перерозподілу компетенцій між структурами місцевої влади, підвищення спроможності та конкурентоздатності територіальних громад.

7. За результатами дослідження встановлено, що процес децентралізації, становлення системи місцевого самоуправління шляхом створення ОТГ, не позбавлений певних протиріч і має як позитивні, так і негативні риси. Позитивні полягають у тому, що усі суб'єкти регіональної політики, які задіяні у цьому процесі, формують спільно з державними інституціями нову модель не стільки жорстких ієрархічних відносин, скільки партнерських, коли значно підсилюється зворотний вплив нових територіальних структур на політику центральної влади, а ОТГ набувають важливого досвіду самоорганізації, самоуправління і розвитку. Основними негативними рисами є: дублювання управлінських функцій поміж ОТГ та районними державними адміністраціями, проблеми земельних відносин (оренда, продаж), недостатній рівень підготовки управлінських кадрів, інерція громад у сприйнятті нових можливостей, супротив новим починанням, проблеми екологічної безпеки.

8. Розроблено програму дослідження та інструментарій експертного оцінювання стану і перспектив подальшого розвитку ОТГ, в якому своє розуміння і бачення визначили безпосередньо керівники об'єднаних територіальних громад та науковці, з питань децентралізації влади та місцевого самоврядування. Ключові моменти такого експертно-соціологічного дослідження підтверджують авторський прогноз стосовно сприйняття громадою нової форми самоуправління, високих темпів нарощування потенціалу (спроможності) ОТГ, активного і результативного освоєння керівником завдань і методів управління на території громади.

Упровадження нових моделей територіального устрою, кардинальне оновлення системи державного та регіонального управління не обмежується лише прийняттям необхідних законів, розробкою нормативної бази та наділенням ОТГ повноваженнями щодо розподілу ресурсів – усі, як нові, так і вже існуючі інституції мають відпрацьовувати порядок взаємодій та «правила гри», тобто вступати у новий етап формування партнерських відносин між собою. ОТГ, як новий інститут місцевого самоврядування, вживлюючись в існуючу державну та регіональну управлінську вертикаль, адаптуючись до неї, суттєво змінює консервативний характер раніше сформованих управлінських взаємовідносин, наповнюючи регіональну соціально-економічну систему новими змістом і якістю.

9. Особливостями фінансування та бюджетного забезпечення діяльності і розвитку ОТГ є надання ОТГ законодавчого права безпосередньої участі у формуванні та розподілі бюджету діяльності територіальної громади, чітко визначена структура як бюджетних надходжень, так і бюджетних витрат, спрощено процедури міжбюджетних трансфертів в структурі ОТГ. З аналітичних оцінок визначено, що близько половини громад мають достатній фінансовий ресурс свого розвитку, інша позитивна тенденція – за час свого короткого функціонування показник наповнення бюджету ОТГ має стійку тенденцію зростання.

В роботі доведено, що самодостатній рівень фінансової незалежності забезпечується не тільки завдяки нарощуванню рівня бюджетної підтримки

територіальної громади, а й шляхом перебудови самої системи управління, тобто оптимальним розподіленням компетенцій та сфери впливу, створенням сучасних інформаційно-комунікаційних систем, впровадженням організаційно-економічних та інституційних інновацій.

10. Доведено, що ОТГ та органи місцевого самоврядування областей країни здійснюють свою діяльність в тісному взаємозв'язку з обласними радами та апаратом обласних державних адміністрацій. Цей взаємозв'язок має два вектори - прямий і зворотній. Встановлено, що саме зворотній зв'язок чинить значний вплив на результативність діяльності управлінських структур вищого рівня, які трансформують свої управлінські важелі, свою політику впливу на структури нижчого рівня за такими напрямками: залучення міжнародної технічної допомоги; підвищення конкурентоспроможності; розширення і активація роботи ЦНАП; бюджетна підтримка; організаційно-методичне і освітнє забезпечення управлінських кадрів системою знань з державної регіональної політики, інформування населення щодо змін законодавства, ситуативних проблем чи нових можливостей ресурсного, правового, соціального забезпечення.

11. Досліджено стратегії розвитку структур місцевого самоврядування на прикладі діяльності ОТГ у Харківській області. Доведено, що переважна більшість з них демонструє формальний підхід і недостатнє використання сучасних наукових здобутків. З метою підвищення якості стратегічних планів розвитку ОТГ запропоновано використовувати в практиці розробки стратегій можливості та інструментарій бенчмаркінгу, організаційну технологію партисипативного планування, визначення та включення до стратегій «точок інноваційного зростання», ситуаційне моделювання.

Доведено, що в процесі розробки стратегії врахування принципів відокремленості і самостійності (територіальна, ринкова, господарча, соціокультурна) ставить перед ОТГ цілий комплекс споріднених завдань системи управління і розвитку - аналітики прогнозування і планування діяльності, розподілу ресурсів. Практично всі вони для управлінського апарату ОТГ і громади в цілому є новими, такими, що потребують освоєння, нормування, інформаційного забезпечення і документального оформлення.

12. Розроблено основні положення адаптивного моделювання та механізмів управління розвитком адміністративних районів і ОТГ, в які включено: обґрунтування і узгодження місцевих ініціатив, методично-організаційна підтримка інноваційних проектів, навчання і тренінг кадрів, управлінські експерименти і організація постійного інформаційного обміну. Доведено, що гнучка модель організації саморозвитку ОТГ потребує наукового забезпечення та сценарного моделювання, наявності стимулюючих важелів, зворотного зв'язку та базуватися на принципах субсидіарності.

13. Встановлено, що вже створені ОТГ за нетривалий період діяльності, перебирають на себе ресурси і компетенції районних державних адміністрацій (РДА), що спонукає здійснення перебудови РДА, перерозподілу компетенцій

поміж структурами влади, зміни зв'язків у системі територіального управління. Першочерговим є завдання укрупнення районів в областях України.

Головними завданнями укрупнених районів і стратегічними напрямками їх діяльності визначено субурбанізаційну політику, як перенесення на сільську територію міського способу життя, кластерні форми їх організації, формування регіональних інноваційних систем, побудованих на мережевій формі організації, розробка та реалізація гео-інформаційних технологій.

14. Визначено методичний інструментарій забезпечення реалізації регіональної регуляторної політики з урахуванням прогнозу соціально-економічного розвитку регіону, в основі якого – інноваційний розвиток з пріоритетом на використання власних ресурсів, економічна обґрунтованість планів і програм, партнерські відносини, визнання інтересів громад і їх ціннісних орієнтацій, узгодженість у розв'язанні конфліктних ситуацій. Здійснено економетричне моделювання впливу рівня розвитку ОТГ на загальний рівень розвитку окремого регіону, яке підтвердило доцільність створення нових організаційно-управлінських форм та їх високу ефективність. На комбінації обсягу валового регіонального продукту та інтегральних коефіцієнтів розвитку ОТГ сформовано кластерні угруповання регіонів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Белявцева В.В. Методологія управління інноваційним розвитком регіону: монографія. Харків. "Мадрид", 2017. 220 с.

2. Белявцева В.В., Александрова В.В., Родченко В.Б., Третяк В.П. Соціально-економічний розвиток України: просторовий, організаційно-адміністративний та ціннісний виміри: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 372 с. *(Особистий внесок: описано систему факторів впливу на регіональний розвиток, серед яких соціально-економічні, просторові, інноваційні та інші).*

3. Белявцева В.В. Основи грантрайтингу та управління проектами в публічній сфері: методичні рекомендації для органів влади та недержавних організацій. Белявцева В.В., Гнатенко А.І., Зінченко О.С. За заг. ред. О.В. Кулініча, Харків, Золоті сторінки. 2017. 148 с. *(Особистий внесок: розкрито напрямки і характер міжнародної технічної допомоги на принципах використання грантів для реалізації інноваційних проектів).*

4. Белявцева В.В. Формування адаптивної моделі управлінських та бюджетних взаємовідносин на регіональному рівні: монографія. Федорко, 2018. 296с.

5. Beliavtseva V.. Modern Technologies of Society Development. Collective Scientific Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2019; ISBN 978-83-946765-6-8; pp.410.

Статті у наукових фахових виданнях:

6. Beliavtseva V., Dymchenko O. Innovative policy in the infrastructure sector of the region. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Маріуполь: 2017. Вип. 16. С. 25-37. *(Особистий внесок: розширено уявлення про сутність і роль інтелектуального капіталу в завданнях інноваційного розвитку регіонів)*.
7. Белявцева В.В. Сучасна інноваційна політика в управлінні розвитком регіонів. *Моделювання регіональної економіки*: ЗВО Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2017. Збірка №2(30). С. 272-280
8. Белявцева В.В. Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності регіону. *Моделювання регіональної економіки*: ЗВО Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2017. Збірка №1(29). С.385-392.
9. Beliavtseva V., Dymchenko O., Rudachenko O., Tararuev Y. Theoretical background of competitiveness index determination in regions / *Journal of Vasyl Stefanyk precarpathian national university*, Vol. 5, No. 3-4. 2018. p. 44-49. *(Особистий внесок: визначено методологічні особливості дослідження і проектування інноваційної перебудови об'єктів регіональної цілісності)*.
10. Белявцева В.В., Гринько П.Л. Інноваційний характер модернізації управлінської інформаційної системи. *Economics of Development*. Суми. 2018. №3. Ч.17. С. 2-8. *(Особистий внесок: запропоновано методи оцінки потенціалу регіону та застосування нового інструментарію щодо проведення модернізаційних заходів)*.
11. Белявцева В.В., Родченко В.Б., Хрипунова Д.М. Дослідження доменів в розрізі формування стратегії смарт спеціалізації: ХНУ імені В. Н. Каразіна: Соціальна економіка. 2018. Вип. 56. С. 69-77. *(Особистий внесок: сформовано базові положення щодо підвищення конкурентних позицій регіону шляхом розвитку смарт-спеціалізацій)*.
12. Белявцева В.В., Димченко О.В. Децентралізація як основа нової системи адміністративно-територіального устрою країни. *Електронне науково-фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління»*. 2019. Вип. 3 (20). С.567-573. *(Особистий внесок: проаналізовано зміни у системі відносин між структурами регіональної влади)*.
13. Белявцева В.В., Рудаченко О.О. Теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики в обласних територіальних громадах на прикладі Харківської області: збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка». Маріуполь, 2019, Вип. 311. ДонДУУ. С. 104-115. *(Особистий внесок: визначено структуру бюджетних надходжень і витрат ОТГ, встановлено сучасні тренди динаміки бюджетного процесу)*.
14. Белявцева В.В., Димченко О.В. Аналіз основ регіональної політики і регіонального розвитку в умовах децентралізації влади. *«Ефективна економіка»*: електрон. наук. фахове вид. 2019. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

[pdf/2_2019/16.pdf](#) (Особистий внесок: визначено підходи до оцінювання інноваційного потенціалу структурних складових економічної системи регіону).

15. Белявцева В.В. Державні інтереси і самоуправління на місцевому рівні в реформаційному процесі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №3. С.37-41.

16. Белявцева В.В. Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні та його вплив на розвиток територій. *Проблеми системного підходу в економіці*: збірник наукових праць. Міністерство освіти і науки України / Національний авіаційний університет. Випуск 1(69). Частина 1. Київ, 2019. С.58-64.

17. Белявцева В.В., Димченко О. В., Сухонос М. К., Гайденко С. М., Свічко С. О. Державна підтримка регіонального розвитку. *Комунальне господарство міст*. 2019. Т. 4 №150: Серія: Економічні науки :2019-10-01. С. 2-9 (Особистий внесок: обґрунтовано завдання розподілу компетенцій, ресурсів та відповідальності в ієрархії держава-регіон).

18. Белявцева В.В., Димченко О.В., Рудаченко О.О. Особливості сучасного етапу районування обласних територій. *Проблеми системного підходу в економіці*: збірник наукових праць. Київ, 2019. Вип. 3(71). С. 68-76 (Особистий внесок: сформовано систему показників щодо обґрунтування варіантів укрупнення районів).

19. Белявцева В.В., Сухонос М. К. Теоретико-методологічне забезпечення вирішення завдань регіонального розвитку. [Електронний ресурс]. *Проблеми економіки*. 2019. № 2. С. 96-101. (Особистий внесок: сформовано підхід до аналітики факторів впливу на процес регіонального розвитку, що дозволяє удосконалити стратегію управління цим процесом).

20. Белявцева В. В. Функциональные особенности управления: аналитическая и проектная работа [Електронний ресурс]. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2019. № 2. С. 138-145.

21. Белявцева В. В. Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні та його вплив на розвиток територій [Електронний ресурс]. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1(1). С. 58-64.

Іноземні видання та видання України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

22. Belavceva V., Polozova T., Perepeliukova O. Study on the state of international competitive positions of Ukraine. (Дослідження стану міжнародних конкурентних позицій України): збірник наукових праць "Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики". 2018. № 3 (26). С. 236-244. ([Web of Science](#)) (Особистий внесок: розроблено і запропоновано нову концепцію конкурентостійкості регіону)

23. Белявцева В.В. Інноваційні переваги інформаційного управління підприємницькою діяльністю. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 145 – 150.

24. Белявцева В.В. Наукове забезпечення і практика реформатування районів області. *Бізнес Інформ*. 2019. № 5. С. 73-79.

25. Белявцева В.В. Ціннісний підхід в використанні до перебудови адміністративно-територіального устрою в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С. 89-94.

Статті в інших наукових виданнях:

26. Белявцева В.В., Хрипунова Д.М. Ключові виклики реалізації стратегії смарт-спеціалізації в Україні. *Розвиток підприємництва в Україні: безпека здійснення господарської діяльності: збірник наукових праць за підсумками круглого столу* (м. Харків, 14 груд. 2018р.). Харків: Право, 2018. С.69-74. (*Особистий внесок: розкрито теоретичні положення і понятійну специфіку регіональної смарт-спеціалізації*).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

27. Белявцева В. В. Трансформація функцій державного управління на регіональному рівні. *Innovative Potential of Socio-Economic systems: The Challenges of The Global World*. International Scientific Conference Lisbon, Portugal, 2017. Pp.57-59.

28. Белявцева В.В., Димченко О.В. Кроки на зустріч підприємств і влади на регіональному ринку. *Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України: Збірник матеріалів III всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених* (м. Харків, 14 грудня 2017 р.). Харків. 2017. С. 213-217. (*Особистий внесок: розкрито особливості менеджменту в механізмі регіонального самоуправління*).

29. Белявцева В.В. Нове формування інформаційного забезпечення інноваційного розвитку цифрової економіки. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в сучасних умовах: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, 10 вересня 2018 р.). Полтава. 2018. Ч. 1. С. 21-22.

30. Белявцева В.В., Димченко О.В. Регіональний розвиток: два підходи. *Бізнес-адміністрування в умовах турбулентної економіки: матеріали IV міжнародної наук.-практ. інтернет-конф.* Харків.нац. ун-т міськ. госп-ва ім.О.М. Бекетова.(Харків : ХНУМГ, 2018р.). Харків. 2018. С. 187 . ISBN978-966-695-354-7. (*Особистий внесок: запропоновано підходи щодо подальшого розвитку регіону за умов укріплення ринкових позицій ОТГ*).

31. Белявцева В.В. Методологічні підходи дослідження проблем управління розвитком регіону. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, менеджменту, фінансів та права: збірка тез доповідей. Ч.2/ Центр фінансово економічних досліджень.*(м. Полтава, Україна, 26 січня 2019 р.). Полтава.- С.25-26.

32. Белявцева В.В. Формування і практичні успіхи об'єднаних територіальних громад в Україні. *Conference Proceedings of the 7 th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development* Opole, Poland) The Academy of Management and Administration in Opole. 2019. №14, С. 152-160.

33. Белявцева В.В. Адміністративна підтримка розвитку регіонів. *Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки*: збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 13 квіт. 2019 р.). Київ : ГО «Київський економічний науковий центр». 2019. С.9-14.

34. Белявцева В.В. Інноваційний підхід до формування інформаційного капіталу підприємства. *Развитие национальных финансово-экономических систем в условиях глобальных вызовов*: сборник материалов II Междунар. науч.-практ. интернет-конф. (5 октября 2018 г.; г. Киев). 2018. С. 278-281.

АНОТАЦІЯ

Белявцева В. В. Методологія та інструментарій управління інноваційним розвитком регіону. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків, 2019.

Розглянуто основи теоретико-методологічного дослідження потенціалу та механізмів управління інноваційним розвитком регіону в умовах трансформації державної політики і укріплення позицій місцевого самоврядування, теоретико-методичні підходи до регіонального розвитку і перебудови систем територіально-адміністративного устрою на місцевому рівні. Розкриті сутність, особливості і процеси становлення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), бюджетний потенціал ОТГ, напрямки та завдання його використання. Визначено ситуаційні особливості на прикладі Харківського регіону, програми і заходи впливу обласної державної адміністрації на підтримку механізмів саморозвитку територій.

Проведено аналіз форм і заходів державної політики в сфері управління розвитком регіонів, підтримки їх інноваційного курсу, підвищення рівня спроможності та конкурентоздатності, аналіз наукових основ та інституційних змін регіональної політики, з урахуванням закордонного досвіду та інноваційного проектування як в техніко-технологічній сфері виробництва, так і в системі організаційно-економічних інституцій.

В цілому, комплекс розглянутих проблем і запропонованих рекомендацій є науково-практичним вкладом в удосконалення механізму управління розвитком регіонів з опорою на власні сили і на використання специфічних відмінностей регіонів в структурі їх ресурсів і можливостей.

Ключові слова: інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, децентралізація, самоврядування, розвиток, регіон, об'єднана територіальна громада.

ABSTRACT

Belyavtseva V.V. Methodology and tools for managing the innovative development of the region. - Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.05 - development of productive forces and regional economy. – O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, 2019.

The foundations of a theoretical and methodological study of the potential and mechanisms for managing the development of the region in the context of the transformation of state policy and strengthening the position of local self-government, theoretical and methodological approaches to regional development and the restructuring of territorial administrative systems at the local level are considered. The essence, features and processes of the formation of the united territorial communities (UTC), the budget potential of the UTC, directions and tasks of its use are disclosed. The situational features of the Kharkiv region, the programs and measures of influence of the regional state administration in support of the mechanisms of self-development of territories are determined.

Focusing on global trends, history, practices and experience of leading countries, the study focuses on linking administrative methods with economic and social, local government development and the creation of integrated territorial communities. The scientific results of the study allow us to determine the role of new thinking and new understanding of a number of complex issues related to innovation policy in the development of regions and clarification of the conceptual apparatus.

The conceptual apparatus of the problem under study deals with the terminological clusters formed on the key concepts of "management" and "activity". The author defines the concepts of "innovation policy", "mechanisms", "management technologies", "analytical function of management", "regional development", "project methodology", "conflict economy", "value approach", "principle of positivism".

The dissertation focuses on organizational and economic and institutional innovations, because they create the conditions for changing technological ways and stimulate creative attitude to transformation processes. Also identifies significant barriers and contradictions that are presented in models, estimates, and calculations. The main of the negatives and contradictions - duplication of functions with district state administrations, unmatched capacity, problems of land relations (rent, sale), insufficient level of training of management personnel, inertia of communities, against some power structures, problems of environmental safety (land pollution, MSW). It is proved that these barriers and obstacles are not the main factors of resistance and are temporary and must be addressed in the future.

The capacity of the UTC is based on the principles of budgetary capacity adequacy to perform managerial functions and carry out economic activities. Three characteristics of this capability have been identified: budget revenues, budget process and budget expenditures.

The analysis of the forms and measures of state policy in the field of managing the development of regions, supporting their innovative course, increasing the level

of ability and competitiveness, analyzing the scientific foundations and institutional changes in regional policy, taking into account innovative design both in the technological field of production and in the organizational system -economic institutions.

The conceptual foundations of administrative and market influence on improving the competitiveness of regions have been developed taking into account foreign experience in reforms and the active interaction of organizations and farms with foreign donor organizations, investors, humanitarian organizations.

A review of the practical experience of creating united territorial communities in the Kharkiv region, problematic issues and methods for solving them in the context of a significant increase in the level of financial support for the created societies.

In general, the complex of the problems considered and the recommendations made are a scientific and practical contribution to improving the mechanism for managing the development of regions based on their own forces and to use the specific differences of regions in the structure of their resources and capabilities.

Key words: innovation, competitiveness, decentralization, self-government, development, region, united territorial community.

Підп. до друку 15.11.2019.   Формат 60×84 1/16

Друк на ризографі   Ум. друк. арк. 1,9

Тираж 100 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.